KULTÚRA SLOVA

Časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu

Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV

HLAVNÝ REDAKTOR

Ján Kačala

VÝKONNÝ REDAKTOR

Matej Považaj

REDAKČNÁ RADA

Eugénia Bajzíková, Klára Buzássyová, Ján Findra, Gejza Horák, Ján Horecký, Ján Kačala, František Kočiš, Ivan Masár, Ján Oravec, Matej Považaj, Jozef Ružička, Anna Rýzková, Ján Sabol, Elena Smiešková

REDAKCIA
813 64 Bratislava, Nálepkova 26

KULTÚRA SLOVA — ROČNÍK 19 — ČÍSLO 7

OBSAH

FINDRA, J.: Myšlienkový základ Matuškovej eseje 225
HORECKÝ, J.: Terminológia v ekologickom románe 231
DVONČ, L.: Záhoráčtina a záhorčina 234
MALÍKOVÁ, M.: O novších denominatívnych slovesách . . . 238
HORVÁTH, Š.: Pôvod slova *cintorín* 241
RÝBÁK, J.: Jazyk je človek . . 243

Rozličnosti

Prítomnosť. J. Horecký . . 245
O substantivizácii prídavného mena *zelený*. L. Dvonč . . 246
Opis, opisnosť, opisný realizmus. V. Uhlár 248
Lužičtina? K. Palkovič . . 251

Správy a posudky

Frazeológia v teórii a praxi. O. Hábovčík 252
Cenný príspevok k výročiu smrti Metoda. J. Pavlovič . . 253

Spytovali ste sa

Hodnotné alebo hodnotové druhy polotovarov. K. Hegerová 256

KULTÚRA SLOVA — ROČNÍK 19 — ČÍSLO 7

Myšlienkový základ Matuškovej eseje

JÁN FINDRA

Rozbor štylistiky eseje sa zvyčajne začína poukazom na formu. Hľadajú a charakterizujú sa jej vonkajšie znaky, analyzuje sa využitie lexiky, vymenúvajú a opisujú sa osobitosti, zvláštnosti alebo aj exkluzívnosť použitých lexikálnych prostriedkov. V stavbe výpovede sa oceňuje syntaktická bravúra spojená so zmysluplnou deštrukciou vety, ktorej elegancia je založená na odklone od bežných stavebných postupov, na ktorých je vybudovaná pravidelná a plastická slovenská veta.

Nazdávame sa, že práve v prípade Matuškovej eseje bude užitočné obrátiť tento „zabehaný" postup, nevychádzať od formy, ale začať obsahom, a to aj napriek tomu, že na povrchovej rovine je Matuškov text nákladný aj atraktívny. Totiž práve sledovanie obsahovo-tematickej stavby textu, roztvorenie priezoru na rozmery vnútornej kompozície, pričom sa odhalí mechanizmus štruktúrovania sujetu premietnutý na rovinu obsahového pôdorysu textu, nám z druhej strany potvrdí, že Matuškovo evidentné zameranie na výraz nie je samoúčelné.

Všeobecne sa tvrdí, že kurzorickosť esejistického myslenia sa premieta do mozaikovitej stavby esejistického textu. Podľa toho je esej sled voľných impresií bez pevnejšej vnútornej väzby. Práve v tejto súvislosti si pripomeňme Matuškove kritické slová adresované esejistom, ktorí pracujú iba s dojmami, neprekročia stupeň impresií, vciťovania a vmýšľania sa. Podľa neho esejista berie do svojich služieb meditáciu a reflexiu, ale spolu s tým aj argument, za ktorým stojí rozbor, analýza, i keď tá priamo do eseje nevstupuje.

V súvislosti s naznačenou otázkou je ešte dôležitejšie Matuškovo konštatovanie, že „esej má ctižiadosť vytvárať na malom — obyčajne

na menšom — priestore c e l o k, pokúša sa a podstatné, nezavrhujúc pritom vybraný detail". A naozaj — na princípe pars pro toto zovšeobecňujeme na základe analýzy eseje *Sládkovič,* publikovanej v Nových profiloch, s. 9—23: Matuškova esej má presnú a pevnú vnútornú stavbu. Navonok sa to odráža v klasickej horizontálnej segmentácii na úvod — jadro — záver, ktorá charakterizuje logicky budované texty (žánre) náučného štýlu. Samostatnosť úvodu a záveru ako rámcových častí sa v Sládkovičovi vyznačuje aj graficky, od jadrovej časti sú odčlenené hviezdičkou. Na obsahovo-tematickej rovine ich charakterizuje vyšší stupeň zovšeobecnenia a spoločenskej aktualizácie a kontextovania témy. V *Sládkovičovi* sa v úvode takto kontextuje myšlienka o nevyhnutnosti „novými očami prečítať a novými kritériami zmerať staršiu literatúru". Pritom je tento kontext mnohovrstvový: národný, sociálny, kultúrno-literárny, splatenie dlhu minulosti (oslobodenie osobností od šablón a nálepiek), sprístupnenie vrcholkov staršej literatúry najširším vrstvám. Záver je tiež všeobecný, ale vo vzťahu k úvodu konkrétnejší, lebo sa koncentruje iba na osobu Sládkoviča. Jeho abstraktnosť sa teda zvýrazňuje iba na pozadí jadrovej časti: zovšeobecnene sa v ňom sumujú kľúčové konštatácie (zistenia) z tejto základnej časti. Úvod a záver sú v komplementárnom vzťahu, i keď odstupňované mierou abstrakcie (napr. v úvode rozsahom širšie a obsahovo všeobecnejšie spojenie *slovenskí tvorcovia,* v závere konkrétnejšie *dielo štúrovcov* i jedinečné *dielo Sládkovičovo).*

Obsahovo-myšlienková výstavba jadra charakterizuje nielen Matuškovu esej, ale veľa hovorí aj o jeho myšlienkových postupoch. Hoci sa táto časť rozvádza na 12 stranách (celá esej má necelých 14 strán), rozčlenená je do piatich kapitol. Práve táto časť svedčí o Matuškovom programovom úsilí tvoriť významovo celistvý text, v ktorom ani maximálne presvietený detail, zdanlivo vyzdvihnutý nad ostatný kontext, nie je izolovaný od celku. Ani vtedy, keď obsahovo-tematický segment tvoriaci myšlienkové ohnisko kapitoly nenadväzuje priamo na predchádzajúcu kapitolku, nenarúša sa *významová perspektíva* textu ako celku. Zvláštnosťou vnútornej, sémantickej väzby jednotlivých častí (kapitoliek) jadra je ich napojenosť na úvod a zároveň ich spätosť medzi sebou. Túto v podstate logicky štruktúrovanú sujetovo-kompozičnú stavbu možno zachytiť graficky (porov. schému č. 1).

Prvá kapitola priamo nadväzuje na úvod, na myšlienku o nevyhnutnosti vidieť literatúru, dielo i autora v kontexte. A tak sa tu do dobového, spoločensko-politického a kultúrneho kontextu v epoche buržoázno-demokratických revolúcií a v porevolučných rokoch začleňujú štúrovci aj Sládkovič. Druhá kapitolka je iba v nepriamom dotyku s prvou, priamo nadväzuje na úvod, na myšlienku o potrebe oslobodiť osobnosti a *diela od šablón a nálepiek.* Reč je o nálepke *Sládkovič - medoústy bás-*

nik, básnik mladosti, lásky a krásy. Autor pritakáva tomuto tvrdeniu, ale zároveň ho spochybňuje. Uvádza argumenty za i proti (aj konfrontácia s Dantem je tu ako argument). Tretia kapitola sa priamo viaže na druhú a cez ňu na úvod. Prináša prehĺbenie argumentácie, prečo

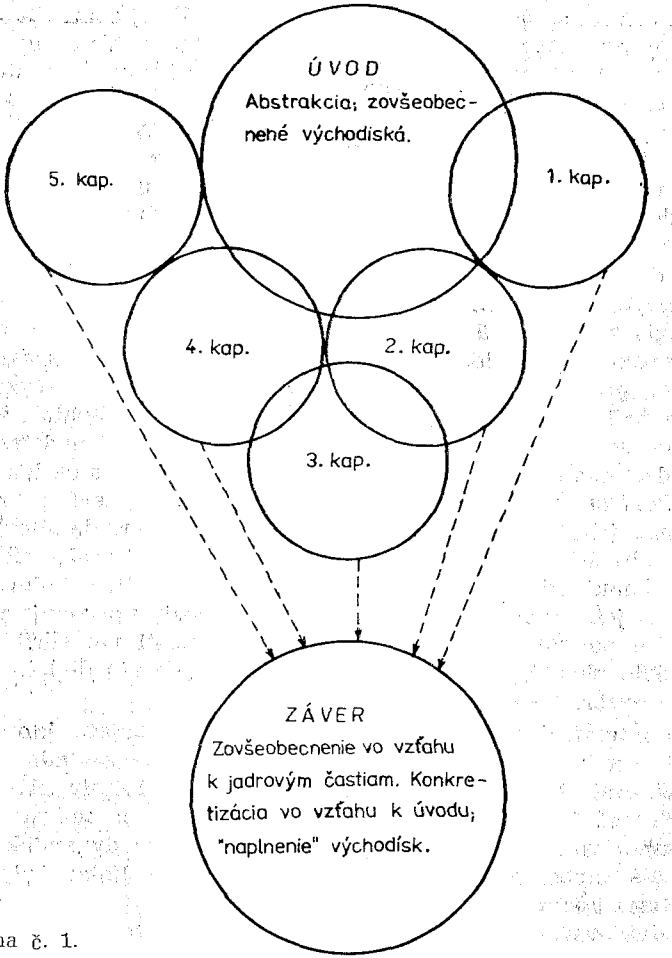

Schéma č. 1.

Sládkovič nebol iba básnik medoústy. Autor spresňuje Sládkovičovo chápanie krásy, spochybňuje tvrdenie o Sládkovičovom romantickom pohľade na ľud, argumentuje dokladmi z diela. Štvrtá kapitolka sa podobne viaže cez tretiu na druhú. V jej centre je zdôraznenie, že kon-

templatívny Sládkovič bol v predrevolučnej poézii bojovým. Priamo je však spätá aj s úvodom, s miestom, kde sa hovorí, že „doba zadusila v samom rozlete Janka Kráľa, Bottu i Sládkoviča". Tu sa rozvádza, že v Sládkovičovej porevolučnej poézii poézia výzev ustupuje žalmickej intonácii. Piata kapitolka je v dotyku s úvodom i so štvrtou kapitolkou a cez ňu so všetkými predchádzajúcimi. V jej centre je úvaha *Sládkovič a chápanie sociálnej problematiky.* Autor akcentuje myšlienku, že napriek harmonickému a harmonizátorskému chápaniu sveta v *Marine* Sládkovič vedel vyzdvihnúť sociálny a spoločenský aspekt svojho stroskotania v láske. Bol teda dialektický aj kritický.

Ako vidno, kapitolky majú dvojitú vnútornú väzbu, z ktorej vyrastá sémantická kontinuitnosť textu. Sémanticky sa viažu na niektorú tematickú zložku všeobecne vyznačenú v úvode a zároveň sú aj v pevnejšom alebo voľnejšom vzájomnom dotyku.

O sústredenej koncentrácii autora na naznačené myšlienkové ohniská jednotlivých kapitoliek svedčí fakt, že iba druhá a tretia sa člení do troch odsekov, ostatné predstavujú jeden odsek. Rekonštrukcia sujetovo-kompozičného pôdorysu celého textu (vyjadrená aj schematicky) zároveň potvrdila, že Matuška presne sleduje základnú významovú líniu, a to i napriek tomu, že „neväzí ťaživo na predmete", že „sa odpútava od neho", že „zďaleka i zblízka ho prestreľuje i nadstreľuje", že „odchádza, odstupuje od neho, vzďaľuje sa mu a vracia sa k nemu". Aj v *Sládkovičovi* predmet predznamenaný v úvode obzerá z rôznych strán, skúma jeho jednotlivé stránky, pristavuje sa pri detailoch, ale iba preto, aby ho zreteľne a jednoznačne postihol (predstavil) ako celok. Uvedomuje si, že celistvosť sa nenaruší zdanlivo izolovanými pohľadmi na jeho časti. Matuška totiž cez časť vždy upriamuje pozornosť, pohľad na celok. Navyše pristavenie pri časti mu slúži aj na hierarchizáciu zložiek vo vzťahu k celku. Je to princíp dialektického myslenia a nazerania na svet.

Treba zdôrazniť, že na naznačenom štruktúrovaní sujetu, ktorým sa dynamizuje vzťah celku a časti (detailu), je založená základná vlastnosť Matuškovej eseje, jej dialogickosť. Jednotlivé kapitoly sú vlastne makroreplikami, ktoré sa aj vnútri spravidla členia na mikroreplíky. Ako sme už hovorili, v Matuškovej eseji sa v takejto dynamickej následnosti a vrstvení udržiava základná významová línia: jednotlivé obsahovo-tematické segmenty sú funkčne zviazané, a to aj vtedy, keď bezprostredne susediace kapitolky sú iba v dotyku; text ako celok je vnútorne, v hĺbkovej rovine kontinuitný. Pritom toto kongeniálne sémantické podložie textu sa — paradoxne — buduje na báze potenciálne dialogizovaného monológu, ktorý dovoľuje sémanticko-tematický rozptyl. Je totiž známe, že monológ je spravidla monotematický, kým dialóg je dosť často polytematický.

Pravda, v Matuškovom texte replikovosť, dialogickosť, neprináša tematickú roztrieštenosť. Nemožno hovoriť ani o motivickej divergentnosti, skôr o enumeratívnom priraďovaní a vertikálnom vrstvení, ako o tom svedčí aj vzťah medzi druhou, treťou a štvrtou kapitolou. Tu je vhodná chvíľa zdôrazniť, že Matuškovo rozvíjanie témy nie je lineárne v zmysle horizontálneho radenia, keď zložka B vyrastá zo zložky A, ale že je to *horizontálno-vertikálne vrstvenie, ktoré umožňuje z rôznych hľadísk konkretizovať všeobecné tematické východiská vyslovené v úvode, aby sa na základe nich v závere vyslovilo nové zovšeobecnenie* (porov. schému č. 2, šípky naznačujú horizontálno-vertikálny vzťah sujetových zložiek).

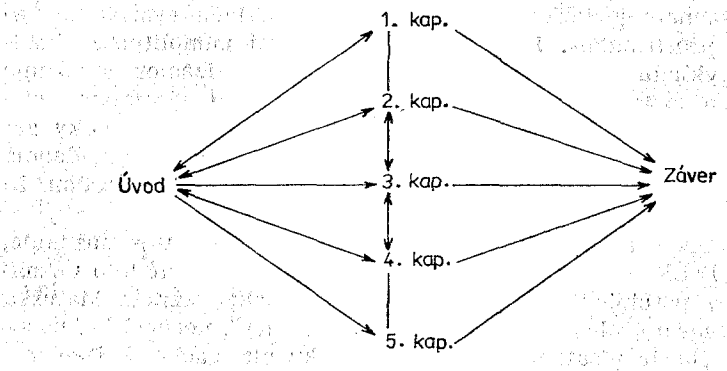

Schéma č. 2.

Aj schematické zachytenie vzťahov medzi sujetovo-kompozičnými zložkami ako časťami celku *potvrdzuje myšlienku*, že u Matušku sa cez časti sémanticky napĺňa a tematicky zjednocuje celok, ktorý dominuje napriek vyakcentúvaniu častí.

Podhubím spomínanej dialogickosti Matuškovho monológu je názorová konfrontácia, resp. aj polemický zdvih, keď autor vyvracia predtým vyslovené myšlienky, a to nielen cudzie, ale neraz aj vlastné. Stručne povedané, za a proti je u Matušku vždy v diskusnom alebo polemickom napätí. Dynamický vzťah medzi áno a nie, medzi súhlasom a jeho spochybnením možno doložiť napr. začiatkom druhej kapitolky:

Aj Sládkovič ustrnul vo vedomí ľudí vo forme nálepky. Ak *nechám bokom* najkratšiu a najznámejšiu, na ktorej je napísané: medoústy, a prejdeme k ďalšej, ktorá ho traktuje výlučne ako básnika mladosti, lásky a krásy, možno hneď povedať, že je pravdivá len spolovice. I keď sa postavíme na stanovisko

— nie celkom chybné —, že básnikom bol a svoje maximum dal na začiatku svojej dráhy, aj keď ostatok jeho diela nemá básnickej hodnoty jeho začiatkov, pravda je: bol básnikom lásky a mladosti, ale ani vo svojich začiatkoch nebol len ním. Nielen preto, že po Maríne nasledoval hneď Detvan, ale i preto, že sama Marína je i niečo iné než to, čo sa v nej zvyčajne vidí.

Takéto dynamické, potenciálne dialogizované obhliadanie predmetu, témy prejavu zo všetkých strán, ktoré pritom má svoj presný poriadok, logiku, sa na povrchovej rovine, na rovine výrazu odráža hlavne na práci so slovom a vetou. V Matuškovej eseji je výber a usporiadanie výrazu podmienený troma tendenciami. Logické štruktúrovanie sujetu, pripomínajúce rozvíjanie témy v náučnom štýle, ktoré určuje tematické naplnenie zložiek sujetu (jednotlivých kapitol a rámcových útvarov, úvodu a záveru), ako aj spôsob väzby medzi nimi si žiada posilňovanie racionálnej zložky vyjadrovania, predpokladá využívanie nocionálnych prostriedkov. Narúšanie monologickej monolitnosti, kompaktnosti výkladu jeho diskusno-polemickou dialogizáciou umožňuje výraz nielen expresivizovať, ale zároveň posilňovať aj pragmatický aspekt textu, a teda preferovať prostriedky apelu a prostriedky zámerného pôsobenia na adresáta. Tretia výberovo-výrazová tendencia súvisí s Matuškovou koncepciou metajazyka eseje, s jeho zásadou, že „o estetickom sa nedá hovoriť neesteticky".

A tak Matuškova esej nesie vecnú informáciu, poskytuje poznanie, no v jej štylistike sa zámerne ohláša úsilie sprostredkovať toto poznanie tak, aby percipient mal aj emociálno-estetický zážitok. Matuška totiž programovo nechcel byť „úradníkom literatúry", nechcel byť učencom, ktorý „nevie písať, píše zle, majstrovsky zle, sucho, šedivo, pedantne", no nechcel ani „programovo mlátiť prázdnu slamu, zahmlievať výraz skrze slovo", a preto hľadal a nachádzal slovo, ktoré zasahuje rozum i cit, i keď pritom „netremoluje od dojatia".

Prvé dve výrazové tendencie určujú jednak to, ako sa v Matuškovom texte funkčne vyvažuje vzťah medzi nocionálnymi a emocionálno-estetickými prostriedkami, a jednak regulujú pomer medzi informémami a pragmémami (informačnými a pragmatickými zložkami). Tretia tendencia (chápanie metajazyka) opodstatňuje Matuškovo evidentné zameranie na tvar, zámernú estetizáciu výrazu. Keďže druhá a tretia tendencia sa nielen dotýkajú, ale aj krížia, prostredníctvom nich sa v Matuškovom texte výraznejšie prezentuje estetická funkcia jazyka. A tak jeho esej v takej miere, ako prekračuje hranice vecného textu, vstupuje do zasľúbenej zeme umeleckého stvárňovania reality.

Tu niet miesta na podrobnú analýzu vzťahov medzi zložkou racionálnou (nocionálnosť, využívanie informém), emocionálno-estetickou (zameranie na výraz) a zložkou zámerného, priameho pôsobenia na adresáta (využívanie pragmém). Veď vlastne cieľom príspevku bolo

vymedzenie zdrojov, ktoré determinujú výber výrazu v Matuškovej eseji, a tak zabezpečujú jej špecifickú, matuškovskú štylistiku. Len na ilustráciu uvádzame časť textu, v ktorej sú všetky tri výrazové tendencie harmonicky usúvzťažnené, funkčne zosynchronizované:

Je pravda: mladému Sládkovičovi je láska jediným zmyslom života; je pravda: v tejto láske sa začínajú, čo i bázlivo, ohlasovať zmysly i telo; ale pretože to nie je ani trochu láska ľahtikárska a rozkošnícka, i keď už jednako i pozemská, prerastá básnikov spev o nej jasne svoj objekt, básnik sa zreteľne odpútava od toho či od tej, ktorú sám nazýva *duše vlastnej dcéra, vidín mojich obraz;* prerastá a odpútava sa a dostáva sa zákonite z úzkej oblasti intímnej do roviny kozmickej, ktorá bola taká drahá romantikom, do roviny, v ktorej sa mu všetko vo vesmíre ohláša a všetko k nemu hovorí v bratskom súzvuku; platónsky je v tomto vesmíre láska spojená s krásou a sládkovičovsky je táto dvojica doplnená mladosťou. Ale nie dosť na tom: Sládkovič sa organicky prelomil z mreží subjektu zároveň k ľuďom, ku kolektívu.

Vzdávame sa tu podrobného rozboru štylistiky použitých lexikálnych prostriedkov, ako aj rozboru toho, ktorej tendencii slúžia. Chceli sme totiž svojím výkladom i uvedeným dokladom iba poukázať na to, že v Matuškovej eseji sa v práci s jazykom a vonkajšou kompozíciou na povrchovej rovine premietajú princípy vnútornej, obsahovo-tematickej (sujetovo-kompozičnej) štrukturácie textu, a tak dokázať, že u Matušku je v harmonickej súhre a zároveň v dynamickom napätí myšlienka a spôsob jej vyjadrenia, jazykovo-kompozičnej realizácie.

V skutočnosti nám teda nešlo o nič iné ako dokázať, že čítanie Matuškových esejí nie je len školou vyjadrovania, ale predovšetkým školou myslenia.

Pedagogická fakulta
Tajovského ul., Banská Bystrica

Terminológia v ekologickom románe

JÁN HORECKÝ

Terminologizácia patrí k veľmi výrazným črtám slovnej zásoby súčasnej spisovnej slovenčiny. Predstavuje rýchle prenikanie terminológie rozličných vedných odborov a výrobných oblastí do bežného používania, a to najmä v dôsledku pôsobenia masových komunikačných prostriedkov. O základných otázkach života našej spoločnosti sa nedá hovoriť bez znalosti a používania potrebnej terminológie. Pravda, mieru tejto znalosti treba ešte dôkladne skúmať, lebo niektoré sondy na-

značili, že porozumenie odborným termínom nie je vždy na žiadúcej úrovni.

Prirodzene, terminológia vždy súvisí s príslušnou tematikou. Preto nie div, že odborná tematika preniká nielen do prejavov v masových komunikačných prostriedkoch, ale aj do umeleckej literatúry. Tým sa aj v umeleckom štýle zvyšuje počet odborných termínov. Terminologizuje sa teda nielen slovná zásoba ako celok, ale aj konkrétne texty.

Mieru a spôsob terminologizácie možno dobre ukázať rozborom konkrétneho diela, v našich súvislostiach rozborom ekologického románu (románu so živou ekologickou tematikou) *Arzén* od L. Hagaru (Slovenský spisovateľ 1984). V tomto románe sa „z viacerých strán osvetľujú problémy spojené so znečisťovaním a devastáciou životného prostredia v okolí veľkej elektrárne", preto je využívanie príslušných odborných termínov viac ako samozrejmé.

Už v titule sa uvádza základný termín (akési kľúčové slovo celého románu) — *arzén*, v texte sú aj ďalšie termíny: *arzénový spad, siričitany*, resp. všeobecnejší termín *škodliviny* alebo ešte abstraktnejší názov *chemizmus ovzdušia*.

Veľkú skupinu tvoria názvy strojov a technických zariadení. Je tu *elektráreň* a v nej také zariadenia ako *kotolňa, parovod, odlučovač, turbíny, drviče, tĺkové mlyny, drviče trosky, kompresorovňa, ústredná spaľovňa, prepadová veža, čerpadláreň, kanalizačná čistiareň*. Časté sú názvy materiálu: *(skládka) popolčeka, sklená vata, lignit, hlušina, ľahké oleje, vykurovací olej*. Ako vidieť z niekoľkých príkladov, vyskytujú sa tu všetky typy termínov, jednoslovné i viacslovné, tak ako sa používajú v odbornej praxi.

Menej časté sú názvy osôb, spravidla podľa vykonávaných funkcií: *montážnik, šamotár, striedač, sekáč, smenový majster, bezpečnostný technik, zapisovač, pochôdzkár, čerpadlár, spravovateľ toku, pumpár, snímkár*. Niektoré z nich majú príznak hovorovosti, ba až profesionálneho slangu, napr. *snímkár* ako názov osoby, ktorá robí snímky pracovného dňa, *pumpár* — obsluhovateľ čerpadla. Iné zase sú príliš exkluzívne, napr. *spravovateľ toku*.

Druhú výraznú oblasť terminológie tvoria v tomto románe termíny z poľnohospodárstva. Tu možno vidieť jednak termíny zo staršieho roľníctva, jednak pomenovania z oblasti moderného spôsobu hospodárenia. Do prvej skupiny patria pomenovania ako *plechový hrotok, mliečnik, rebrinovec, doštenák, brány, smyk*, do druhej názvy ako *veľkochov, dobytkárska farma, potravný reťazec, mäsokombinát, okresná poľnohospodárska správa, veľkofarma*. Je prirodzené, že autor tento rozdiel využíva na charakterizovanie dvoch spôsobov hospodárenia a nepriamo aj na charakterizovanie postáv v románe.

Zaujímavá je oblasť lekárskej terminológie (lebo dôsledkom zne-

čisťovania ovzdušia sú rozličné choroby). Sú tu názvy ako *otrava sirič-čitanmi, podráždenie spojoviek a dýchacích ciest, hromadná siričitanová otrava, ekzém, chronický zápal hrtana, toxické poškodenie nervovej sústavy, plesňové ochorenie, keratóm,* teda zväčša názvy moderných chorôb.

Autor si však dobre uvedomuje, že v každodennom styku na pracoviskách sa nepoužíva len prísne spisovná terminológia, preto neváha využiť niektoré hovorové až slangové výrazy, prirodzene, zväčša v reči postáv. K takýmto výrazom patria napr. *šróbik, macher (to sú riadni machri), mašina (zabehávať mašiny), stojedenástka, vylágrovať motor, túrovať motor, karisblok, dexík, pirula, angorák, lesák, neschopenka, maródiť, starý cibazol, plejboj, piksľa, fuchtľa.* Treba však povedať, že takýchto slov je v celom románe veľmi malé percento. Nevyužívajú sa na charakterizovanie prostredia, ale iba na jeho dokreslenie. Vcelku je celý román napísaný spisovnými prostriedkami.

V porovnaní s inými románmi s blízkou tematikou však vidieť, že L. Hagara akoby zámerne hromadil odborné termíny. J. Johanides v románe *Nepriznané vrany* (Slovenský spisovateľ 1980) napr. rovnakú tematiku spracúva inou technikou, menej opisuje továrenské prostredie, a preto používa aj menej odborných termínov. Možno uviesť napr. termíny *časový limit, kaucia, manko, údržbár, kyselina salicylová, motorová sekačka trávy, popolček, granulačná veža, čistiace zariadenie, granulovaná močovina, hnojivá NPK 2, priemyselné hnojivá, výrobňa čpavku, žalúdočná neuróza, alergologická poradňa, antialergiká,* zriedkavejšie aj hovorové podoby ako *tatra stojedenástka, jawa dvestopäťdesiatka, fabrika.* Je prirodzené, že životné oblasti sú u obidvoch autorov rovnaké: chemická výroba — poľnohospodárstvo — zdravotníctvo.

Na druhej strane J. Johanides podáva celkový obraz prostredia svojským tvorením zložených prídavných mien. Napr. *ďalekonosná vôňa, tenkofúzikatý kuchár, vysokoďaleké vrany, liatinovoťažký vek, veľkotiketový veľkoobchodník, staniolovoslávnostné sekundy, chlóruplný vzduch, mnoholisková množiareň.*

Napokon treba ešte pripomenúť, že terminologizácia umeleckého textu odráža skutočnú slovnú zásobu, že postavy skutočne tak hovoria. Preto nemá zmysel používané termíny vysvetľovať (čo sa, naopak, vyžaduje od publicistických alebo popularizačných textov). V Hagarovom románe však možno nájsť aj isté publicistické prvky, totiž prípady, v ktorých používaný termín vysvetľuje. Tento výklad je zamontovaný priamo do vety. Napr. *Krátkozraký ekonomizmus narábal len s číslami, percentami, indexmi rastu. Nerátal s krehkosťou človeka...* (24). Z textu nevybočuje ani takéto vysvetlenie fluktuácie: *V elektrárni je veľká fluktuácia. Jedni odchádzajú, iní ešte uzavretejší, prichá-*

dzajú. Národ koluje. Pojem domov pre mnohých stráca odveký význam (8). Výslovne sa vysvetľuje napr. slovo *fráže: Prezrádzali ju však fráže, prstencovité vypukliny na rohoch. Mala ich osem. A to znamená, že bola osemkrát vytelená* (121). Alebo výraz *narkolepsia: Narkolepsia, taký chorobný spánok, ktorý trvá len pár sekúnd, človek o ňom vlastne ani nevie, normálne drží volant, ale auto vedie poslepiačky* (152).

U iných autorov by sa pravdepodobne našli iné postupy aj iná miera využívania terminológie. Ale ako vidieť už z uvedených ukážok, téma sama si vyžaduje používať odborné termíny; terminologizácia slovnej zásoby a potom aj textu je nevyhnutne spätá s naším životom, s vedecko-technickým i spoločenským rozvojom.

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV
Nálepkova 26, Bratislava

Záhoráčtina a záhorčina

LADISLAV DVONČ

V spisovnej slovenčine sa názvy jazykov tvoria od príslušných prídavných mien na *-ský* alebo *-cký* príponami *-čina, -ština* a *-čtina* (Pravidlá slovenského pravopisu, 1971, s. 46; Horecký, 1959, s. 108). Toto všeobecné určenie možno na základe novšieho skúmania spresniť.

Názvy jazykov sa bežne tvoria od prídavných mien na *-ský* alebo *-cký*, ktoré sa používajú v spojeniach so slovami *jazyk, reč, nárečie* alebo *dialekt*, napr. *slovenský jazyk — slovenčina, francúzsky jazyk — francúzština, anglický jazyk — angličtina, bernolákovský jazyk — bernolákovčina, štúrovský jazyk — štúrovčina*, podobne *slovenská reč — slovenčina* atď., *šarišské nárečie* alebo *šarišský dialekt — šariština, zemplínske nárečie* alebo *zemplínsky dialekt — zemplínčina.*

Všimnime si teraz, ktoré prídavné mená sa používajú v spojení so slovami *jazyk, reč, nárečie* alebo *dialekt.*

V spojení so slovom *jazyk* alebo *reč* sa používajú predovšetkým prídavné mená, ktoré sú utvorené od pomenovaní príslušníkov národov, národností alebo kmeňov, teda od národných alebo kmeňových mien, napr. *Francúz — francúzsky jazyk — francúzština, Španiel — španielsky jazyk — španielčina, Grék — grécky jazyk — gréčtina, Buriat — buriatsky jazyk — buriatčina, Laponec — laponský jazyk — lapončina*, resp. *francúzska reč — francúzština* atď. Niekedy možno vychádzať z dvoch základových slov, a to z názvu osoby aj z názvu krajiny, napr. prídavné meno *taliansky* možno pokladať za adj. k *Talian* i k *Talian-*

sko prídavné meno *švédsky* za adj. k *Švéd* i *Švédsko* (Horecký, 1971, s. 173). Existujú tu aj niektoré osobitné prípady. Napr. k pomenovaniu *Slovák* je prídavné meno *slovenský*, ktoré nie je priamo utvorené od tohto národného mena, ale od základu *sloven-* (od ktorého je utvorená aj prechýlená ženská forma *Slovenka*). Prídavné mená *anglický, baskický*, od ktorých sú utvorené názvy jazykov *angličtina, baskičtina*, súvisia s latinskými prídavnými menami *anglicus, baskicus*, spájajú sa však rovnako ako iné takéto prídavné mená s menami príslušníkov národov *Angličan, Bask* (Dvonč, 1969, s. 63). Základovým slovom je niekedy pomenovanie príslušníka národa alebo národnosti s viazaným slovotvorným základom (samostatne sa základ nevyskytuje, vždy iba v spojení so slovotvornou príponou), napr. *Portugalec/Portugalčan — portugalský*, prípadne základovým slovom je pomenovanie osoby aj názov krajiny s viazaným slovotvorným základom *Portugalec/Portugalčan, Portugalsko — portugalský* (základ *portugal-*, ktorý samostatne nejestvuje), podobne je *Poliak, Poľsko — poľský* (základ *poľ-*).

V spojení so slovom *jazyk* alebo *reč* sa ďalej používajú príd. mená na *-ovský*, ktoré sú utvorené od priezvisk. Ide o mená osôb, ktoré dali základ osobitného typu jazyka, napr. *Bernolák — bernolákovský — bernolákovčina, Štúr — štúrovský — štúrovčina.*

V spojení so slovom *jazyk* alebo *reč* sa používajú aj príd. mená na *-ský* alebo *-cký*, ktorých slovotvorným základom je zemepisný názov, a to názov krajiny, napr. *Čína — čínsky, Egypt — egyptský*. Od príd. mena *čínsky* je nepravidelne utvorená podoba *čínština* (namiesto *„čínčina"*), od príd. mena *egyptský* pravidelne utvorená forma *egyptčina* (ako *koptčina*).

V spojení so slovom *jazyk* alebo *reč* sa môže používať aj prídavné meno, ktoré sa viaže na pomenovanie nejakého literárneho diela alebo pamiatky, napr. *biblia — biblický — bibličtina.* Takéto prípady sú zriedkavé. Niekedy sa na označenie jazyka literárnej pamiatky dvojslovné spojenie so slovom *jazyk* alebo *reč* a ani derivát nepoužíva, napr. *sanskrit* (nie *sanskritský jazyk, sanskritská reč, sanskritčina*). Čo sa týka *véd*, tu sa nepoužíva ani jednoslovný výraz, ako je to pri pomenovaní *sanskrit*, ale iba dvojslovné vyjadrenie *jazyk véd.*

V spojení so slovom *nárečie* alebo *dialekt* sa často používajú prídavné mená na *-ský* alebo *-cký*, ktoré sú utvorené od zemepisných názvov. Zvyčajne ide o názvy krajov alebo iných menších území, napr. *Šariš — šarišský (šarišské nárečie, šarišský dialekt) — šariština, Liptov — liptovský (liptovské nárečie, liptovský dialekt) — liptovčina, Dushmani* (územie v Albánsku) — *dushmanský (dushmanské nárečie, dushmanský dialekt) — dushmančina, Sachalin — sachalinčina (sachalinské nárečie, sachalinský dialekt;* je to jedno z nárečí nivchského jazyka; porov. Krupa — Genzor — Drozdík, 1983, s. 249). Vý-

chodiskom pri tvorení názvu jazyka môže byť aj prídavné meno, ktoré je odvodené od názvu rieky (názvy riek a vodstiev patria tiež medzi zemepisné názvy), napr. *Uh — užský (užské nárečie, užský dialekt) — užština, Amur — amurský (amurské nárečie, amurský dialekt) — amurčina* (ďalšie nárečie nivchského jazyka; Krupa — Genzor — Drozdík, tamže). Takéto prípady sú zriedkavejšie. Zriedkavejšie sa v spojení so slovami *nárečie* alebo *dialekt* používajú ďalšie zemepisné názvy, a to názvy miest, ktoré sú centrami nárečí, napr. *Florencia — florentský (florentské nárečie, florentský dialekt), Praha — pražský (pražské nárečie, pražský dialekt), Trnava — trnavský (trnavské nárečie, trnavský dialekt);* v takýchto prípadoch sa však zvyčajne používajú práve uvedené dvojslovné spojenia so slovom *nárečie* alebo *dialekt,* menej jednoslovné deriváty, napr. *florentčina, trnavčina,* niekedy takýto jednoslovný ekvivalent existuje skôr potenciále, napr. *pražské nárečie, pražský dialekt — pražština* (bežne sa nepoužíva).

Niekedy sa názvy nárečí (dialektov) tvoria aj od prídavných mien, ktoré sú utvorené od obyvateľských mien. Ide pritom o rozličné mená osôb. K názvu *Haná* je obyvateľské meno *Hanák* a od neho je utvorené prídavné meno *hanácky.* Od prídavného mena *hanácky,* ktoré sa používa v spojení so slovom *nárečie* alebo *dialekt,* je utvorený jednoslovný derivát *hanáčtina* (porov. Pravidlá slovenského pravopisu, 1971, s. 46) ako jeden z názvov jazykov na *-čtina,* ktoré sú utvorené od príd. mien na *-cký.* V Slovníku slovenského jazyka sa spomína aj derivát *liptáčtina* popri *liptovčina.* Derivát *liptáčtina* nadväzuje, resp. by mal nadväzovať na príd. meno *liptácky,* toto príd. meno sa však fakticky nepoužíva. Svedčí o tom aj to, že sa v cit. slovníku ani v Pravidlách slovenského pravopisu nezaznamenáva. Používa sa derivát *liptovčina,* ktorý je utvorený od prídavného mena *liptovský* ako derivátu názvu *Liptov.* Je teda *Haná — Hanák — hanácky — hanáčtina* a na druhej strane *Liptov — liptovský — liptovčina* (k názvu *Haná* sa nepoužíva príd. meno na *-ský,* teda *„hanský“,* a preto tu nie je ani názov jazyka, ktorý by sa viazal na prídavné meno odvodené od názvu kraja). Derivát *liptovčina* zodpovedá dvojslovným spojeniam *liptovské nárečie, liptovský dialekt* s prídavným menom *liptovský* (Dvonč, 1975, s. 318—319). Problémom je jednoslovný názov nárečia na Záhorí na západnom Slovensku. V 6. zv. Slovníka slovenského jazyka (1968, s. 250) sa k názvu *Záhorie* uvádza príd. meno *záhorský* a obyvateľské meno *Záhorčan* s prechýlenou ženskou formou *Záhorčanka.* V slovníku sa nehovorí, o aké Záhorie ide, uvádza sa iba názov. Na označenie obyvateľa Záhoria na západnom Slovensku sa zvyčajne používa derivát *Záhorák* s príponou *-ák* (ako *Hanák).* K menu *Záhorák* patrí príd. meno *záhorácky* a od neho sa tvorí názov nárečia *záhoráčtina.* V 5. zv. Slovníka slovenského jazyka (s. 421) sa aj uvádza obyvateľské meno *Záhorák* a prí-

davné meno *záhorácky,* ktoré sa dokladá spojeniami *záhorácky kraj, záhorácka kapusta* i spojením *záhorácke nárečie.* Podľa Š. Liptáka (1972, s. 6) vo vedeckej tvorbe je vžité používanie podoby *záhorčina* a túto podobu autor odporúča aj používať. Derivát *záhorčina* nadväzuje na príd. meno *záhorský,* ktoré sa v Slovníku slovenského jazyka spomína pri názve *Záhorie.* Pretože sa názov jazyka zvyčajne tvorí od príd. mena, ktoré je odvodené od zemepisného názvu kraja, mala by sa dávať prednosť pomenovaniu *záhorčina* pred *záhoráčtinou.* Názov *záhoráčtina* sa však používa veľmi často, takže s ním musíme počítať. Výraz *záhorčina* možno kvalifikovať ako štylisticky neutrálny a zároveň aj ako odborný, výraz *záhoráčtina* ako hovorový a rozšírený najmä v západnej časti Slovenska. Podoba *záhoráčtina* nie je osihotená, podobne sa utvoril a používa aj derivát *hanáčtina* a aj derivát *sotáčtina,* ktorým sa označuje sotácke nárečie, sotácky dialekt. Východiskom je tu prídavné meno na *-cký,* ktoré sa spája s pomenovaním *Soták,* v ktorom je tiež slovotvorná prípona *-ák* (ako *Hanák, Záhorák).* Okrem príd. mien na *-cký,* ktoré sú utvorené od pomenovaní na *-ák,* východiskom pri tvorení jednoslovných názvov nárečí (dialektov) môžu byť aj prídavné mená na *-ský,* ktoré sú utvorené od iných mien obyvateľov istého kraja, napr. *Chod — chodský (chodské nárečie, chodský dialekt) — chodčina* (zvyčajne sa používajú iba dvojslovné pomenovania s príd. menom *chodský),* resp. prídavné mená, pri ktorých možno vychádzať z dvoch základových slov, a to z mena osoby aj z názvu kraja: *chodský* ako adjektívum k menu *Chod* i k názvu *Chodsko,* ako sme to videli vyššie v prípade *Švéd, Švédsko — švédsky.*

Na záver možno konštatovať, že prídavné mená na *-ský (-ovský)* alebo *-cký,* ktoré sa používajú v spojení so slovami *jazyk, reč,* sa vzťahujú na mená osôb, napr. *Francúz — francúzsky, Bernolák — bernolákovský,* alebo na zemepisné názvy, napr. *Čína — čínsky — čínština,* prípadne na meno osoby aj názov krajiny zároveň, napr. *Francúz, Francúzsko — francúzsky, Švéd — Švédsko — švédsky,* zriedkavejšie na iné pomenovania (ak ide o označenie istého typu jazyka), napr. *biblia — biblický — bibličtina.* Prídavné mená na *-ský* alebo *-cký,* ktoré sa používajú v spojeniach so slovami *nárečie, dialekt,* sa najčastejšie vzťahujú na zemepisné názvy, napr. *Šariš — šarišský — šarišstina, Uh — užský — užština* (z nich zasa častejšie sú názvy krajov, zriedkavejšie názvy riek), v menšej miere na pomenovania osôb, napr. *Haná — Hanák — hanácky — hanáčtina, Soták — sotácky — sotáčtina.*

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV
Nálepkova 26, Bratislava

LITERATÚRA

DVONČ, L.: Bask — Baskičanka. Slovenská reč, *34,* 1969, s. 63—64.
DVONČ, L.: Liptáčtina, či liptovčina? Slovenská reč, *40,* 1975, s. 318—319.
DVONČ, L.: Materinčina, materčina. Kultúra slova, *18,* 1984, s. 202—206.
HORECKÝ, J.: Slovotvorná sústava slovenčiny. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1959. 220 s. — 2. vyd. Slovenská lexikológia. 1. Tvorenie slov. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1971. 256 s.
KRUPA, V. — GENZOR, J. — DROZDÍK, L.: Jazyky sveta. Bratislava, Obzor 1983. 512 s.
LIPTÁK, Š.: „Záhoráčtina", či záhorčina. Večerník, 9. 8. 1972, s. 6.
Pravidlá slovenského pravopisu. Red. Š. Peciar. 11. vyd. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1971. 424 s..
Slovník slovenského jazyka. Red. Š. Peciar. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1959—1968. 6 zv.

O novších denominatívnych slovesách

MÁRIA OLGA MALÍKOVÁ

Slovná zásoba spisovnej slovenčiny sa stále obohacuje novými slovami najmä vďaka technickému rozvoju, ktorý prináša so sebou nové vedné odbory, nové prístroje a podobne. Základom pre nové tvorenie bývajú slovotvorné základy slov už existujúcich v jazyku. Z nich sa tvoria jednak odvodeniny ako *konárik* (druh lišajníka), *nedoliatok, počúvanosť, sledovanosť,* ako aj zloženiny: *raketomodelárstvo, raketoplán, raketonosič, termojadrový, samoorací, skalolezenie.*

Jedným zo spôsobov vzniku nových slov je aj univerbizácia. Je to taký spôsob, pri ktorom sa tvorí z dvojslovného alebo z viacslovného pomenovania jedno slovo. Uvedieme aspoň jeden prípad častého tvorenia substantív z dvojslovných pomenovaní adjektívum + substantívum, kde sa pri univerbizácii substantívum nahrádza veľmi produktívnou príponou *-ka: štopovacia bavlnka* > *štopovačka, operačná sála* > *operačka, dierovací stroj* > *dierovačka, úzkokoľajná železnica* > *úzkokoľajka, textilná továreň* > *textilka, litrová fľaša* > *litrovka.* Oproti dvojslovným pomenovaniam sú to často slová so štylistickým príznakom hovorovosti. Postupne sa však mnohé z nich presúvajú do štylisticky neutrálnej vrstvy slov. Niekedy znamená takýto proces aj zmenu významu. Ako príklad môžeme uviesť slovo *malinovka* — pôvodne malinová šťava, prípadne nápoj z malinovej šťavy — dnes druh osviežujúceho nápoja z akejkoľvek ovocnej šťavy.

V našom príspevku chceme upozorniť na novšie prípady tvorenia

slovies zo substantívnych základov. Toto tvorenie je v slovenčine bežné. V príručkách o slovotvorbe sa spomína odvodzovanie pomocou prípony *-ova-ť*. Hovorí sa o ňom v oddiele o predmetových slovesách ako o produktívnom type: „Produktívny je typ s významom robiť to, čo vyjadruje podstatné meno, prípadne citoslovce, napr. *bodkovať, háčkovať, kúskovať, plečkovať, hláskovať, ujúkať,* od cudzích základov sú napr. *skicovať, štočkovať, kubikovať, modelovať, linajkovať, kontrolovať*" (porov. Horecký, 1971, s. 208; Ondrus — Horecký — Furdík, 1980, s. 126).

Pri denominatívnych slovesách (slovesách utvorených od podstatných alebo prídavných mien) môžu nastať aj také prípady, že dvojslovné pomenovanie má niekedy inú oblasť komunikačného uplatnenia ako sloveso. Ukážeme si to na slovese *kontrolovať* a spojení *robiť kontrolu: kontrolovať* znamená „robiť, vykonávať kontrolu", pričom sa pri slovese vyjadruje aj predmet kontroly, napr. *kontrolovať žiacku knižku, kontrolovať úlohy, kontrolovať plnenie plánu.* Naproti tomu spojenie *robiť kontrolu* má v istej komunikačnej sfére (napr. v obchode, v podnikoch, aj všeobecný význam „preverovať, či sa vykonáva všetko podľa predpisov"; predmet kontroly sa už neuvádza. Ide tu o akési druhotné dvojslovné spojenie, ktoré sa môže ešte ďalej rozvíjať: *robiť hĺbkovú kontrolu.* Denominatívne slovesá majú zväčša rovnoznačné dvojslovné pendanty, porov. napr. *linajkovať = robiť linajky, skicovať = robiť skice, tunelovať = raziť tunel,* takže môžeme hovoriť o univerbizácii. Dakedy však vznikajú aj ďalšie významy, napr. *modelovať* znamená popri „robiť model" i „tvarovať" — *modelovať z hliny, modelovať z plastelíny.* Niekedy sa takýmito slovesami označujú špeciálne činnosti, kde je substantívny základ, resp. substantívum charakteristickým prostriedkom danej činnosti: *háčkovať* nie je len „pracovať háčikom", ale aj „pomocou háčika vytvárať tkaninu", novšie (v spojení *háčkovať hydinu*) aj „pomocou háčika pitvať hydinu". Podobne *bodkovať* je „pomocou bodiek vytvárať vzor, ale aj čiaru" (porov. *bodkovaná čiara*), *rýľovať* je „pomocou rýľa kypriť pôdu", *plečkovať* je „plečkou odstraňovať burinu", *šoférovať* je „viesť i vedieť viesť motorové vozidlo", hovorovo aj „vykonávať šoférske povolanie, byť šoférom". Napokon sú aj slovesá s celkom odlišnými samostatnými významami, napr. *garážovať* je 1. ukladať, uschovávať motorové vozidlo: *garážovať auto,* 2. byť v garáži: *auto garážuje v spoločnej garáži* a novšie 3. garážovať bez garáže: *garážovať na dvore, garážovať na ulici,* t. j. odkladať auto v blízkosti domu majiteľa auta" na rozdiel od *parkovať, zaparkovať;* podobne sloveso *brigádovať* znamená 1. robiť brigádu, t. j. brigádnicky vypomáhať niekomu: *brigádovať na stavbe chaty,* novšie aj 2. zarábať si zaskakovaním za vypadnutého pracovníka, pracovať na skrátený pracovný úväzok (o penzistoch, študentoch). Takisto sloveso *vreckovať* má okrem vše-

obecného významu „dávať, baliť do vrecák" už dobre zaužívaný novší význam „vkladať do vrecák mzdu pred výplatou".

V ostatnom čase sme zaznamenali tvorenie ďalších nových slovies univerbizáciou, a to v snahe úsporne vyjadriť jedným slovom to, čo sa vyjadrovalo opisne viacslovnými spojeniami. Príkladom takéhoto tvorenia sú slovesá ako *prémiovať* — odmeňovať, odmeniť prémiou; dávať, dať prémiu, *prognózovať* — robiť prognózu, *diagnostikovať* — určovať, určiť diagnózu, *plagátovať* — oznamovať, oznámiť plagátmi, *selektovať* — robiť, urobiť selekciu, *reklamovať* — urobiť, robiť reklamu niečomu, napr. v televízii, v rozhlase, oproti ustálenému, všeobecne rozšírenému významu „podávať reklamáciu chybného tovaru, uplatňovať nárok na opravu v záručnej lehote" (porov. aj Benčatová, 1984) a dnes už zastaranému „žiadať o oslobodenie od vojenskej služby", *kontaktovať, skontaktovať niekoho s niekým* — uvádzať, uviesť do kontaktu, *skontaktovať sa* — vstúpiť do kontaktu. I keď tieto slovesá vznikli z viacslovných pomenovaní, obyčajne z dvojslovných opisných výrazov, ako ich tu uvádzame, mnohé z nich nadobudli oproti týmto pôvodne synonymným pomenovaniam špecifické významy. Napríklad sloveso *priemiérovať* rozšírilo oproti pôvodnému dvojslovnému pomenovaniu *uvádzať ako premiéru* svoj význam a môže znamenať aj „hrať na premiérovom predstavení". Osobitný význam má aj sloveso *rekreovať, odrekreovať* — „umožniť, poskytnúť rekreáciu". V Jazykovej poradni 5 (1968, s. 189) a Kultúre slova (porov. Masár 1970) sa hodnotilo spolu so slovesom *odliečiť* ako slangové. V priebehu desaťročia sme svedkami toho, že pribúdajú ďalšie slová tohto typu, ktoré sa hojne využívajú aj v masovo-komunikačných prostriedkoch.

Najnovšie sme zachytili slovesá *porotovať* a *pôstovať*. Sloveso *porotovať* sme počuli v Televíznych aktualitách (10. 1. 1984). Jeho význam by sme opisne vyjadrili asi takto: „pracovať v porote, hodnotiť niečo ako porotca". Konkrétne sa vyskytlo vo zvratnej podobe vo vete: *Porotovalo sa v chladných nevykúrených miestnostiach,* čiže označilo sa ním, že porota pracovala, porota hodnotila. Sloveso *pôstovať* sa vyskytlo v tvare slovesného podstatného mena *pôstovanie* vo vete: *Lekár-gerontológ sa s nami rozlúčil s návodom proti starnutiu: občas hladovka, jemné pôstovanie, intenzívny pohyb, psychická pohoda...* (Práca, 10. 2. 1984). Sloveso *pôstovať,* resp. slovesné podstatné meno *pôstovanie* sú utvorené od podstatného mena *pôst* ako akýsi súčasný variant staršieho slovesa *postiť sa.* Z kontextu je jasné, že slovesom *pôstovať* naznačoval lekár modernému človeku, aby sa neprejedal. Teda nie zadržiavanie pôstu v niekdajšom náboženskom ponímaní, ale striedmosť v jedení. Nová forma slova má tu aj novú obsahovú náplň.

Z toho, čo sme uviedli, vyplýva, že pri tvorení nových denominatívnych slovies nejde len o dotváranie významov ako v type *háčkovať,*

bodkovať, ale aj o úsporné, skrátené vyjadrenie a formálny prevod slovných spojení do kategórie slovesa. Tento slovotvorný postup nesie so sebou niekedy aj nové špecifické významy utvorených slovies. Treba ešte dodať, že novými slovesami sa často označuje aj skončená činnosť, čo sa formálne vyjadruje predponami *od-, s-: odrekreovať, odselektovať, odporotovať, odpremiérovať, skompletizovať, skontinuovať, skontaktovať, skontaktovať sa.* Väčšina z nich sú zatiaľ iba prostriedkami profesionálnych slangov (najmä s predponou *od-*).

Týmito niekoľkými poznámkami sme chceli upozorniť na tvorenie nových denominatívnych slovies. Všimli sme si dve základné skutočnosti: po prvé, že sa tvoria na základe už existujúcich modelov, t. j. že ich tvorenie zapadá do rámca slovotvorby a je v súlade s jej zákonitosťami; druhým faktom je, že tieto slovesá majú oproti svojim dvojslovným pendantom niekedy aj nové špecifické významy.

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV
Nálepkova 26, Bratislava

LITERATÚRA

BENČATOVÁ, Ľ.: Reklamovať. Kultúra slova, *18*, 1984, s. 383.
HORECKÝ, J.: Slovenská lexikológia. 1. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1971. 252 s.
Jazyková poradňa. 5. Red. G. Horák — J. Ružička. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1968. 360 s.
MASÁR, I.: Nie odrekreovať. Kultúra slova, *4*, 1970, s. 317.
ONDRUS, P. — HORECKÝ, J. — FURDÍK, J.: Súčasný spisovný jazyk. Lexikológia. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1980. 232 s.

Pôvod slova cintorín

ŠTEFAN HORVÁTH

Naše slovo *cintorín* pochádza z gréckeho slova *koimétérion* s významom „spálňa". Súvisí s gréckym slovesom *keimai*, čo znamená „ležať". B. Hedericus vo svojom grécko-latinskom slovníku ho vykladá takto: *„cintorín* (lat. *coemeterium)* je 1. miesto, na ktorom sa spí, 2. miesto, kde ležia al. sa pochovávajú mŕtve telá ľudí" (MDCCLIV, s. 1077). Tu je dôležité slovo *miesto (locus)*. V gréčtine sa názvy miesta obyčajne končia na *-ion* (z toho lat. *-ium;* porov. gr. *gymnas(e)ion*

a lat. *gymnasium,* ďalej gr. *pandocheion,* lat. *diversorium* — útulok, hostinec). Je to teda pomenovanie miesta (nomen loci), a nie pomenovanie činnosti (nomen actionis), ako to uvádzajú Holub a Kopečný vo svojom Etymologickom slovníku jazyka českého (1952, s. 137), kde sa hovorí: „Sl. *cintorín* ... (lat. *coemeterium* ...), a to z ř. *koimétérion,* vl., uložení ke spánku." Toto nepresné vymedzenie doslova cituje pod čiarou aj E. Tvrdoň vo svojom článku Eufemistické pomenovania cintorína (Kultúra slova, *7,* 1973, s. 240) ako „uloženie na spánok", teda ako pomenovanie činnosti. Ako sme to videli z prípony *-ion* a ako to ešte uvidíme ďalej, nie je to správne. Motivácia názvu je tu jasná: mŕtve telá tam obrazne povedané, ležia a spia ako ľudia v spálni. Veď aj B. Hedericus, ako sme to vyššie uviedli, udáva jeho prvotný význam ako spálňa („miesto, na ktorom sa spí").

Vo vulgárnej latinčine malo toto slovo tvar *cīmītērium* alebo podľa neskoršej výslovnosti gréčtiny (tzv. Reuchlinova výslovnosť) *cīmītīrium* (gr. *kimitirion).* Odtiaľ pochádzajú názvy v románskych jazykoch, a to: v špan. *cementerio,* vo fr. *cimetière* a v tal. *cimitero.* V. Palazzi (1939, s. 264) vo svojom výkladovom slovníku talianskeho jazyka udáva pôvod a význam tohto slova takto: *„cintorín* (z gr. *koimétérion* — v pôvodine gréckymi písmenami — Š. H.) — spálňa i miesto, kde sa pochovávajú mŕtvi". *Dormitorium* v latinčine je spálňa vôbec. V taliančine *dormitorio* je tiež spálňa, ale spoločná (hromadná). Podľa Palazziho je to „veľká izba (tal. *stanzone; -one* je tu augmentatívny sufix k *stanza* — izba — Š. H.), v ktorej je uložených viac postelí, v internátoch a pod." Obyčajná spálňa má v taliančine explicitné pomenovanie: *camera da letto.* Podľa uvedeného v prenesenom význame talianske *dormitorio* stojí bližšie k pôvodnému významu slova *cintorín.*

Latinský názov *coemeterium* sa stal základom pomenovania cintorína aj v niektorých slovanských jazykoch. Napr. v slovenčine *cintorín,* v niektorých nárečiach *cmiter* a v poľštine *cmentarz.*

V niektorých maďarských krajoch sa priestor (dvor) okolo kostola nazýva *cinterem.* Ľud význam tohto slova nechápe. Vyzerá ako zložené slovo skladajúce sa zo slov *cin* (po slov. *cín,* z nem. *das Zinn)* a *terem* (sieň, sála). V skutočnosti však nemá nič spoločného ani s jedným z uvedených slov. Vzniklo na základe vyššie uvedených názvov pre cintorín. V písaných dokumentoch sa s týmto názvom prvýkrát stretávame už r. 1372. Používa ho vo svojich dielach aj maďarský spisovateľ Gáspár Heltai v 16. storočí (1520—1575). V Historicko-etymologickom slovníku maďarského jazyka (1967, I, s. 443) sa jeho význam vykladá ako „templomudvar, Hof der Kirche" čiže kostolný dvor (pozri k tomu aj J. Melich, Szláv jövevényszavaink — Naše slovanské výpožičky, I. zv. 2. časť, Budapest 1905, s. 236). Na základe uvedeného pochopíme aj motiváciu jedného z nemeckých názvov pre citorín *Kirchhof,* z čoho

pochádza aj český ľudový názov pre cintorín *krchov.* Slovo *cinterem* slúži teda za dôkaz toho, že staré pohrebiská boli pri kostoloch.*

Pedagogická fakulta
Lomonosovova 1, Nitra

LITERATÚRA

BENKŐ, L. a kol.: A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. Zv. I. Budapest, Akadémiai Kiadó 1976, s. 443.

Graecvm lexicon manvale tribvs partibvs constans hermenevtica analytica synthetica primvm a Beniamine Hederico institvtvm... Lipsiae, in Bibliopolio Joh. Frid. Gleditschii, anno MDCCLIV, s. 1077.

HOLUB, J. — KOPEČNÝ, F.: Etymologický slovník jazyka českého. Praha, Státní nakladatelství učebnic 1952, s. 137.

MELICH, J.: Szláv jövevényszavaink. Zv. 1. Časť 2. Budapest 1905, s. 236.

PALAZZI, F.: Novissimo dizionario della lingua italiana etimologico-fraseologico-grammaticale-ideologico-nomenclatore e dei sinonimi. Seconda edizione riveduta, aggiornata e corretta. Milano, Casa Editrice Ceschina 1939, s. 264.

PRACH, V.: Řecko-český slovník. Praha 1942, s. 297.

TVRDOŇ, E.: Eufemistické pomenovania cintorína. Kultúra slova, *7, 1973,* s. 240.

Jazyk je človek

JULO RYBÁK

Vedieť dačo o jazyku znamená vedieť o človeku — a naopak.

Mnohé vlastnosti človeka by sa dali opísať prostredníctvom vlastností prirodzeného jazyka (na pozadí umelého jazyka).

Myslím, že do máloktorej oblasti môžeme tak prenikať ľudskou intuíciou ako do jazyka — práve preto, že je tak bytostne ľudský.

---

* Podľa zákona maďarského kráľa Ladislava I. (panoval od 1077 do 1095), ak niekto svojich mŕtvych nepochová vedľa kostola, má byť daný do klady a dvanásť dní sa kajať o chlebe a o vode. Takisto sa kajá aj pán alebo predstavený obce, ktorý mŕtvoly miestnej chudoby alebo chudobných prišelcov nepochová pri kostole. Samozrejme, že sa tento zvyk ujímal iba postupne, ale ku koncu stredoveku pochovávanie vedľa kostola bolo už všeobecne rozšírené. Až v XVIII. storočí Jozef II., berúc do ohľadu predovšetkým hygienické dôvody, ustanovil, že sa cintoríny môžu zriaďovať len mimo ľudských obydlí.

Jazyk — to je to, čo zo seba ľudstvo vo svojom vývoji urobilo.

Jazyk je ako človek. Ak je pravda, že človek sa nemení, len sa v kruhoch k sebe navracia, musí to platiť aj o jazyku.

Pohyb jazyka je tiež nesený túžbou „byť samým sebou".
I vo vzťahu k svetu jazyka prichádzame k tomuto istému záveru:
„Je jasné, že Archimedov bod sveta a sveta duší je v človeku." (P. Strauss)

Slovo je ako človek. Slovo rastie s človekom.

Jazykoveda je najčlovečenskejšou vednou disciplínou.
Budúcnosť jazykovedy vidím v tom, akým obrovským tempom rastie záujem o človeka. Lebo veď o osude vedy rozhodujú v konečnom dôsledku potreby praxe (Kopnin).

Ak je jazyk ideálnym „prevtelením" človeka, štúdium jazyka nám môže mnohé napovedať o človeku — a naopak.

„V takom prípade vystupujú vo vede o jazyku ako centrálne také pojmy ako jazyk a spoločnosť, jazyk a myslenie, jazyk a história, jazyk a kultúra" — píše R. A. Budagov.
Mne sa k tomu žiada už len doplniť — ako na viacerých miestach jeho textu — *jazyk a človek.*
Pojem *spoločnosť* človeka nevyčerpáva; od spoločnosti k človeku — to je v tomto ohľade jeden (ďalší) stupeň poznania.
Na záver sa mi však žiada s pôžitkom s Budagovom vyhlásiť: „Jazyk vsecelo čelovečen!"

Aj o podstate jazyka platia Goetheho slová:
„Neviem o nijakom inom svete, iba o tom, ktorý je vo vzťahu k človeku. Nechceme nijaké umenie, iba to, ktoré je odtlačkom tohto vzťahu."
A dodajme: ani nijakú inú vedu o jazyku...

O ľudskej povahe jazyka výstižne píše Hanns Cibulka:
„Když se z nejrozličnějších odrůd všech žijících i vyhynulých lidských ras vyvinul homo sapiens, soustředil se vnitřní princip evoluce už pouze na vývoj řeči u člověka a na jeho myšlení. Člověk zemi nejenom zalidnil, on se jí zmocnil i svým jazykem. Nerozuměl by ani sobě ani okolnímu světu, kdyby se mu nebylo podařilo vpravit do jazyka

sebe samého v jeho celistvosti i okolní svět v jeho mnohovrstevnatosti."

S rečou je to ako s človekom: môžeš sa nadchýnať jej veľkosťou — a môžeš byť zúfalý z jej prízemnosti.

Záver Čapkovho Doslovu (Obyčejný život) krásne hrá s mojimi úvahami o ľudskom charaktere jazyka, o jazyku a poznaní...

„Cokoliv, nač se díváme, je ta věc a zároveň něco z nás, něco našeho a osobního; naše poznání světa a lidí je cosi jako naše zpověď. Vidíme věci různě podle toho, co a jací jsme; věci jsou dobré i zlé, krásné i hrozné — záleží na tom, jakýma očima na ně hledíme..."

Výborne, Čapek! Aj jazyk je teda našou SPOVEĎOU!

Nemôžem citovať do konca — a bolo by treba. Je to nádherne prišvinovské: že všetko môžeme poznať len preto, lebo všetko je v nás — a skrze nás.

„Vždyť je to v pořádku, vždyť právě proto můžeme poznávat a chápat mnohost, že sami jsme taková mnohost! Similia similibus: poznáváme svět skrze to, co jsme sami, a poznávajíce svět objevujeme sebe samotné."

(Myšlienky z pripravovanej knihy *Zázrak reči*)

Katedra jazykov UPJŠ
Mojmírova 2, Košice

ROZLIČNOSTI

Prítomnosť

Podstatné meno *prítomnosť* patrí medzi veľmi staré slová odvodené od prídavného mena *prítomný* príponou *-osť*. Má už oddávna dva základné významy. Predovšetkým označuje to, čo jestvuje teraz, čo sa deje teraz, teda súčasnosť a dnešok. Kladie sa tak proti minulosti, ale aj budúcnosti. Bežné sú spojenia ako *literárna prítomnosť, slovenská prítomnosť literárna a umelecká.* V druhom význame sa slovom *prítomnosť* označuje jav, že niekto je niekde, že sa na niečom osobne zúčastňuje. Napr. *za prítomnosti svedkov, osobná prítomnosť je nevyhnutná.*

Tieto dva významy sa uvádzajú v *Slovníku slovenského jazyka.* Ne-

uvádza sa tam však význam, ktorý je vlastne prenesením druhého významu v tom zmysle, že označuje nielen účasť osoby, ale aj účasť veci, teda výskyt, existenciu: *prítomnosť exhalátov v ovzduší.* V *Krátkom slovníku slovenského jazyka* sa už tento tretí význam zaznačuje.

Z povahy vecí vyplýva, že jav, na ktorý sa prítomnosť vzťahuje, sa vyjadruje prívlastkom, a to zhodným aj nezhodným. V prvom význame napr. *svetlá prítomnosť Slovenska,* ale aj *slovenská svetlá prítomnosť.* V druhom význame síce je možné spojenie *osobná prítomnosť (na otvorení výstavy), moja prítomnosť,* ale iba *prítomnosť svedkov, hostí.* Nie je prípustné spojenie *svedecká, hosťovská prítomnosť.* Ani výskyt, existencia veci sa nedá vyjadriť zhodným prívlastkom. Nepokladali by sme za správne také spojenia ako *kyslíková prítomnosť, krvinková prítomnosť.*

Predsa sa však v súčasnej publicistike začína uplatňovať spojenie *vojenská prítomnosť,* ktorým sa vlastne vyjadruje, že niekde je prítomné vojsko istého štátu. Napr. *Ďalekonosné delá americkej šiestej flotily ... dali jasne najavo skutočný dôvod svojej vojenskej prítomnosti.* Spojením *vojenská prítomnosť* sa tu, ale aj inde veľmi často označuje istý jav v súčasnom politickom živote. O životnosti a produktívnosti tohto spojenia svedčí i jeho ďalší variant: *(jordánska) kráľovská armáda krvavo zúčtovala s ozbrojenou palestínskou prítomnosťou v Jordánsku.*

Uvedené príklady ukazujú, že v súčasnej slovenčine sa mení spájateľnosť slova *prítomnosť* (označujúceho výskyt), a to v smere rozvíjania väčšej možnosti využívať zhodný prívlastok na označenie subjektu prítomnosti.

Ján Horecký

O substantivizácii prídavného mena zelený

V spisovnej slovenčine máme mnohé prídavné mená, ktoré z významového hľadiska môžeme najvšeobecnejšie vymedziť takto: „majúci istú farbu alebo istý farebný odtienok" alebo „majúci farbu ako istý predmet". Napr. prídavné meno *biely* má význam „najjasnejšej farby, majúci farbu ako sneh", ďalší jeho význam je „jasnej, svetlej farby, svetlý, belasý, bledý" (Slovník slovenského jazyka I, Bratislava 1959, s. 93—94), prídavné meno *červený* má prvý význam „majúci farbu ako krv, oheň, vlčí mak, pivónia a pod.", v hovorovom jazyku sa používa aj vo význame „socialistický, komunistický" (s. 203—204), prídavné meno *čierny* má význam „majúci farbu sadzí, uhlia a pod. (op. *biely)*", ďalej význam „majúci tmavé zafarbenie, tmavý, temný, bez svetla (op.

svetlý)" a niektoré ďalšie významy (s. 209). Pri opise významu týchto prídavných mien sa vychádza z predmetov s istou farbou alebo z porovnania s takýmito predmetmi. Podrobnejšie sa o prídavných menách s významom farby hovorí u nás v knižnej práci J. Škultétyho *Kapitoly z chromatickej terminológie slovenčiny a románskych jazykov* (Bratislava 1979).

Popri uvedených prídavných menách existujú aj rovnako znejúce podstatné mená, ktoré vznikli z týchto prídavných mien. Ide tu o vznik substantív z adjektív, substantivizáciu. Vznik slova patriaceho do istého slovného druhu zo slova patriaceho do iného slovného druhu sa v jazykovednej literatúre nazýva konverzia. Prídavné meno sa používa v mužskom, ženskom alebo strednom rode podľa substantíva, ktoré bližšie určuje, napr. *biely kvet, biela košeľa, biele zlato,* rovnako znejúce podstatné mená sa používajú iba v istých rodoch, a ak ide o pomenovanie osôb, uplatňuje sa tu kategória prechyľovania, napr. *biely* (beloch) — *biela* (beloška), *čierny* (černoch) — *čierna* (černoška), *biele* (biele víno), *červené* (červené víno).

V Slovníku slovenského jazyka sa pri príd. mene *biely* zaznamenáva za skratkou spodst. výraz *bieli* „príslušníci bielej gardy", pričom *biela garda* sa v tomto slovníku vykladá ako „kontrarevolučná armáda po Veľkej októbrovej revolúcii v Rusku, bielogvardejci". V tom istom slovníku bez skratky spodst. sa uvádzajú aj výrazy, resp. spojenie *biely a čierny* „partneri v šachovej hre". Tu ide o spodstatnené výrazy *biely a čierny.* Pravda, popri označení *bieli,* ktorým sa rozumejú bielogvardejci, môžeme použiť aj tvar jednotného čísla *biely* na označenie jedného bielogvardejca, z čoho vyplýva, že sa v našom jazyku používa spodstatnený výraz *biely* vo viacerých významoch (raz v politickej oblosti, druhý raz v šachu a napokon na pomenovanie človeka podľa farby pokožky). Podobne sa vo viacerých významoch používa aj spodstatnené prídavné meno *čierny.* V citovanom slovníku sa používanie slova *čierny* pri šachovej hre spomína v hesle *biely* aj v hesle *čierny (biely a čierny,* resp. *čierny a biely),* osobitne sa tu spomína spodstatnený výraz *čierny* vo význame „černoch" (slovník ho hodnotí ako hovorový výraz) a vo význame *čert* (so štylistickým kvalifikátorom *ľudové slovo).*

Medzi prídavné mená pomenúvajúce farby, z ktorých vznikli podstatné mená, patrí aj slovo *zelený.* Prídavné meno *zelený* sa podľa Slovníka slovenského jazyka používa v troch významoch (V. diel, 1965, s. 591). Zaznamenáva sa tu zároveň spodstatnená podoba *zelená* ako hovorový výraz vo význame „zelená farba ako signál na voľno pri doprave", známy najmä z novinárskeho vyjadrenia *dať niečomu zelenú* s významom „postarať sa o hladký priebeh niečoho, o úspech, niečoho a pod.". K nemu by sme mohli pripojiť vyjadrenie *mať zelenú*

s významom „mať voľnú cestu, cestu bez prekážok, mať možnosť voľného konania a pod.“. V citovanom slovníku sa pri slove *zelená* uvádza aj jeho používanie vo význame „stokorunová bankovka za buržoáznej ČSR“ (v tomto prípade sú tu použité štylistické kvalifikátory *hovorový* a *zastaraný*). Toto vymedzenie v slovníku však nie je presné, lebo slovo *zelená* sa aj v súčasnosti v hovorovej reči používa na označenie stokorunovej bankovky.

V slovníku sa so štylistickým kvalifikátorom *zastarané slovo* zaznamenáva aj spodstatnený výraz *zelený* s významom „príslušník, stúpenec agrárnej strany za buržoáznej ČSR“. V súčasnej spisovnej slovenčine sa spodstatnený výraz *zelený*, resp. jeho tvary množného čísla *zelení, (strana) zelených* atď. začínajú používať na označenie príslušníkov alebo stúpencov hnutí alebo politických strán, ktoré vznikli v posledných rokoch v niektorých západných krajinách a ktorých program je boj za zdravé životné prostredie (spájajúce sa s predstavou zelene poľa, zelených lesov alebo zelenej trávy). Môžeme tu uviesť niekoľko príkladov z dennej tlače: *Úspech zelených* (Večerník, 26. 3. 1984, s. 2). — *Zelení o životnom prostredí* (Práca, 2. 4. 1984, s. 3). — *Medzi protestujúcimi sa zaraďujú už aj všetci „zelení“* (Práca, 10. 2. 1984, s. 3). — *Zelení o raketách* (tamže). Výraz *zelení* sa pritom, ako ukazujú naše doklady, dáva niekedy do úvodzoviek, čím sa naznačuje, že ide o výraz, ktorý používame v nezvyčajnom alebo novom význame. Pretože sa pomenovanie *zelení* ako označenie príslušníkov alebo stúpencov istých hnutí a politických strán stáva všeobecne známe, možno predpokladať, že v budúcnosti sa tu úvodzovky budú používať čoraz menej, prípadne sa vôbec nebudú používať (ako nepoužívame úvodzovky pri pomenovaniach *biely, čierny, červený* atď.).

Pokladáme za samozrejmé, že sa v novších lexikografických dielach bude uvádzať už aj nový význam spodstatneného adj. *zelený (zelení)*, o ktorom sme tu hovorili. Zachytí sa takto jeden z prejavov dynamiky v slovnej zásobe nášho jazyka.

Ladislav Dvonč

Opis, opisnosť, opisný realizmus

Zo školských a odborných učebníc štylistiky je dobre známy termín *opis*. V *Štylistike slovenského jazyka* (1970) J. Mistrík pripomína, že *opis* môže mať toľko podôb, koľko je funkčných štýlov. Osobitne uvádza viaceré druhy opisov: *dynamický, náladový, náučný, statický opis* a uvádza aj *opisnú štylistiku*. Úlohou opisu je jasne, presne a výrazne vystihnúť znaky bytostí (ľudí, zvierat a pod.), ale aj vecí, činností a

javov. Štylistika ani teória literatúry v tejto súvislosti nepoznajú slovo *popis.* Ak sa s ním však predsa zavše stretáme, treba pouvažovať, či sa výrazy *popis, popisný, popisnosť* správne používajú a v akom význame, a to aj preto, aby sa neplietli s termínmi *opis, opisný, opisnosť.*

V Slovníku slovenského jazyka III (1963) sa pochopiteľne spracúvajú aj heslá *popísať, popis, popisnosť, popisný.* Sloveso *popísať* má niekoľko významov, ktoré sa exemplifikujú (dokladajú) typickými spojeniami. Jednotlivé významy naznačíme nasledujúcimi spojeniami, napr. *popísať veľa papiera, deti popísali farbičkami celú stenu, popísal veľa hlúpostí.* Ide o významy, ktoré sú v spisovnom jazyku oddávna známe a správne. Zacieľujú sa na kvantitu písania.

Výrazy *popísať* a *popis* sa vhodne používajú, ak ide o kvantitu, o súpis osôb, zvierat, vecí, napr. o *technický popis* čiže o výpočet znakov a položiek a ich zaznamenávanie, označovanie číslami. Popri technickom opise stroja a opise činnosti textom sa v náčrtku stroja používa *popis* (prevedenie pomenovania jeho častí a súčiastok na čísla alebo písmená a pod obrázkom v texte vysvetlenie, čo označujú čísla a písmená).

V administratíve sa domy označujú *uličnými číslami* (červenou farbou v červenom rámovaní), ale aj *popisnými číslami* (čiernou farbou). Kým uličné čísla sa z času na čas menia, popisné čísla sú stále pre celé mesto (ako prírastkové). Aj tu ide o zacielenie na kvantitu.

V súčasnom jazyku sa paralelne so slovami *popis* a *popísať* používajú jednoznačnejšie a výraznejšie slová *súpis* a *spísať,* porov. *súpis medveďov, rysov, diviakov, jeleňov a sŕn v polesí* a pod. Obdobne je i *súpis vzácnych stromov, napr. tisov, límb* a pod.

Naproti tomu zviera, vták, plaz, motýľ i kryštál nerastu sa opisuje, keď ide o ich kvality; to je *opis* ich tvaru, farby a vôbec charakteristických znakov (morfológia).

Ak úrad vydáva cestovný pas alebo iné doklady, býva v nich aj *opis osoby* (tvar hlavy, farba očí, vlasov, výška a iné charakteristické znaky); pri uverejňovaní správ o zmiznutých alebo zahynutých osobách sa uvádza aj *opis šiat, obuvi.*

Napokon sa dostávame k používaniu slov *popis, popisný* a *popisnosť* v statiach o umení, literatúre a najmä v oblasti kritiky. Hoci termín *opis, opisnosť, opisný* je všeobecne známy a vžitý, neraz sa v týchto prácach uplatňuje aj podoba *popis, popisnosť,* ba dosť často sa v nich pracuje aj so spojením *popisný realizmus.*

V umení, a teda aj v slovesnom umení, literárnej vede a kritike je záväzný, ustálený, všeobecne používaný a platný termín *realizmus.* Ním sa pravidelne ako jeho vývinovo vyšší druh vysvetľuje aj termín *kritický realizmus.* V novom *Slovníku literárnovedných termínov* (autori J. Findra — E. Gombala — I. Plintovič, 1979) sa pochopiteľne spracúva

ako heslo aj *socialistický realizmus* ako umelecký smer, ktorý rozvíja realistické umenie najmä v epoche budovania socializmu na kvalitatívne vyššom stupni podľa požiadaviek marxistickej ideológie v oblasti estetiky.

A tu sme pri koreni veci. V literárnom umení a najmä v kritike sa neraz spomínajú nedostatky umeleckého diela a tie sa uvádzajú do súvislosti s *opisnosťou spracovania,* lenže často sa používa podoba *popisnosť,* a takisto namiesto pomenovania *opisný realizmus* sa spomína *popisný realizmus.*

Možno hneď povedať, že používané spojenie *opisný (popisný) realizmus* nie je termínom označujúcim nejaké vývinovo staršie štádium realizmu (alebo vari „predrealizmu"), ale iba označením nižšej umeleckej hodnoty umeleckých diel (v literatúre, ale aj v maliarstve a iných oblastiach umenia). Je to prirodzené, že v súčasnosti s rozvojom socialistickej spoločnosti rastú nároky na kvality umeleckého diela, na uplatňovanie ideových, kompozičných a štylistických výdobytkov popredných umeleckých diel u každého skutočného umeleckého tvorcu. V opačnom prípade neraz kritik vyčíta dielu *opisnosť (popisnosť)* a v hanlivom význame sa spomínané nedostatky diela podľa náročnosti alebo len podľa subjektívnych požiadaviek kritika pripisujú na vrub tzv. *opisného* (až *popisného) realizmu.*

Uvedieme konkrétny prípad: Kritik, chcejúc kladne oceniť úsilie autora o náročný umelecký postup, napísal: *„Predpoklady odpútať sa od popisnosti (!) a plochosti charakteristík ukázal spisovateľ v najnovšej próze ..."* Ale v knižnom vydaní, ktoré prechádza jazykovou redakciou, sa správne namiesto podoby *popisnosť* už nachádza podoba *opisnosť* (a obdobne aj *opisný realizmus).*

Záver: V slovenskej štylistike a literárnej vede sú ustálené termíny *opis, opisný, opisnosť.* Keďže sú zrozumiteľné a celkom jednoznačné, netreba ich v bežnom používaní nahrádzať. V kritike by bolo možné pripustiť slová *popisný, popisnosť* v novom význame, t. j. vtedy, keď ide o vystihnutie toho, že autorov výkon klesol tak nízko, že iba kvantitatívne vypočítava znaky veci.

Poznámka. V novej publikácii *Poetický slovník* (autor Tibor Žilka, 1984) je iba výraz *opis* (s. 74), *subjektívny opis, objektívny opis,* preto i *vedecký* a *praktický opis. „Umelecký opis* je vždy subjektívne ladený s nadmerným uprednostňovaním prídavných mien."

Vlado Uhlár

Lužičtina?

V juhovýchodnej časti Nemeckej demokratickej republiky, na sever od československých hraníc, v kraji nazývanom *Lužica,* obývanom voľakedy výlučne slovanskými kmeňmi, sa zachovali zvyšky Slovanov, ktorí sa nazývajú *Lužickí Srbi.* Ako sa volá ich jazyk? Je to *lužičtina?* Najprv si pripomenieme, ako sa tvoria názvy jazykov.

V mnohých prípadoch názov jazyka súvisí s menom národa a to zasa s názvom krajiny, resp. štátu. Potom všetky tri názvy (národa, krajiny, jazyka) navzájom súvisia, pričom názov jazyka je utvorený od príslušného prídavného mena, napr. *Poliak — Poľsko — poľský — poľština* (alebo *poľský jazyk), Francúz — Francúzsko — francúzsky — francúzština, Grék — Grécko — grécky — gréčtina, Číňan — Čína — čínsky — čínština, Dán — Dánsko — dánsky — dánčina.* Niektoré jazyky sú rozšírené vo viacerých krajinách a názov krajiny (štátu) nesúvisí s pomenovaním národa ani jazyka. Napr. arabčina sa používa nielen v Saudskej Arábii, ale aj v Egypte, Lýbii, Alžírsku, Maroku a v niektorých krajinách Prednej Ázie, preto nemožno v súčasnosti hovoriť o egyptskom, lýbijskom a pod. jazyku nazvanom podľa týchto arabských štátov. Po anglicky sa hovorí nielen v Anglicku, ale aj v Spojených štátoch amerických, v Kanade, Austrálii a inde, preto nemáme názvy *kanadčina, austrálčina* a pod. Nemáme kubánsky, mexický, brazílsky, argentínsky jazyk, lebo v týchto krajinách je rozšírený *španielsky* alebo *portugalský jazyk.* Nejestvuje osobitný jazyk ani vo Švajčiarsku, v Indii, Sovietskom zväze, lebo v týchto štátoch je viacjazyčnosť. Nemožno povedať: *„nepozná rakúsky jazyk, hovorí po juhoslovansky“* a pod. V Rakúsku sa totiž rozpráva po nemecky. V Juhoslávii možno hovoriť o *slovinčine, srbochorvátčine* a *macedónčine,* v Sovietskom zväze o *ruštine, bieloruštine, ukrajinčine, litovčine, arménčine, gruzínčine* a o mnohých iných jazykoch, vo Švajčiarsku sa používa *nemčina, francúzština, taliančina.*

Ani názov *Lužica* sa nestal bezprostredným základom pomenovania jazyka Lužických Srbov. Je to geografický názov časti socialistického Nemecka podobne ako názov *Sasko, Prusko* a pod. Lužickí Srbi nazývajú svoj jazyk *serbšćina.* V nemčine sa rozlišuje *Sorbisch* — jazyk Lužických Srbov a *Serbisch* — jazyk južných (juhoslovanských) Srbov čiže *srbčina.* Aby sme rozlíšili severnú srbčinu od južnej, používame dvojslovné pomenovanie *lužická srbčina* a namiesto južnej srbčiny sa častejšie hovorí o *srbochorvátčine,* resp. presnejšie o *srbskom znení srbochorvátčiny.*

Pri presnom uvádzaní dokladov v slavistických prácach sa ešte rozlišujú údaje z *hornej lužickej srbčiny* čiže z *hornolužickosrbského jazyka* a údaje z *dolnej lužickej srbčiny* čiže z *dolnolužickosrbského*

jazyka. Lužická srbčina ako jednotný jazyk nejestvuje, lebo má dve spisovné podoby.

Jednoslovný názov *lužičtina* možno hodnotiť iba ako úsporné vyjadrovanie, v odbornom štýle by sme však mali používať názov *lužická srbčina,* resp. kde sa žiada, presnejšie *horná lužická srbčina, dolná lužická srbčina,* príp. *hornolužickosrbský jazyk, dolnolužickosrbský jazyk.*

Konštantín Palkovič

SPRÁVY A POSUDKY

Frazeológia v teórii a praxi

V dňoch 5.—6. XII. 1984 sa na Pedagogickej fakulte v Nitre konala celoštátna konferencia o *teoretických a praktických otázkach frazeológie.* Bola to prvá konferencia svojho druhu v ČSSR. Podnetom na jej usporiadanie bolo zavŕšenie štvorročného úsilia pracovného kolektívu pod vedením prof. PhDr. F. Mika, DrSc., ktorý odovzdal do tlače príručku *Frazeológia v škole.* Usporiadateľom konferencie bola Katedra slovenského jazyka a literatúry Pedagogickej fakulty v Nitre spolu s Vedeckovýskumným pracoviskom literárnej komunikácie a experimentálnej metodiky. Na konferencii sa zúčastnili slovenskí a českí jazykovedci z akademických pracovísk a z katedier slovenského a českého jazyka filozofických a pedagogických fakúlt.

V úvodnom teoretickom referáte F. Miko podal systémový pohľad na problematiku frazeológie. Zdôraznil semiotický aspekt frazeológie, ktorý chápe ako zistenie, čo frazeológia v reči skutočne znamená. Rozlišuje nižšiu rovinu, do ktorej zaraďuje otázku obraznosti a ustálenosti frazeológie, a vyššiu rovinu, do ktorej patrí kultúrna hodnota a textologická problematika. Ukazuje sa, že frazeológia so zreteľom na svoju frekvenciu patrí do základnej sféry vyjadrovania a jej výskyt v umeleckej literatúre predstavuje jej konštitutívnu kodifikáciu, čím sa značne oslabuje téza literárneho štrukturalizmu o striktnej dichotómii umeleckého jazyka a jazyka pragmatickej komunikácie. J. Mlacek sa zaoberal vzťahom frazeológie k ostatným jazykovým rovinám a pokúsil sa vymedziť slovo ako komponent frazémy. Preto riešil vzťah slova a frazeologickej jednotky medzi inými pomenovacími jednotkami. J. Oravec sa vo svojom príspevku *Spisovnosť, jazyková kultúra a frazeológia* sústredil najmä na používanie frazeologizmov v súčasnej spisovnej slovenčine. Zdôraznil najmä to, že frazeológia je súčasťou jazykového systému, a preto nie je možné nebrať do úvahy jej vzťah k jazykovej norme a štýlovému hodnoteniu. Z hľadiska funkčného prístupu k frazeológii upozornil na celistvosť významu a ustálenosť významovej stránky, ako aj na ustálenosť formálnej (výrazovej) stránky, v ktorej ho zaujíma nielen počet komponentov — obligátnych i fakultatívnych —, ale aj ich syntaktická forma. Vyzdvihol sociolingvistické kritérium, ktoré umožňuje zaradiť do rámca spisovnosti aj frazeologické jednotky

s istými okrajovými prvkami. J. Vaňko vo svojom referáte vychádzal z tézy, že dorozumievanie nezávisí len od poznania komunikačného kódu, ale aj od všeobecných encyklopedických vedomostí, čo sa v plnej miere uplatňuje v prekladateľskej praxi a pri vyučovaní cudzích jazykov, ako to autor ukázal na príkladoch zo slovenčiny, ruštiny, nemčiny, angličtiny a španielčiny. G. Horák si vo svojom príspevku všímal gnómickú frazeológiu v súčasnej slovenskej literatúre pre deti a mládež. Zaujímavým spôsobom ilustroval aktualizáciu príslovní, porekadiel a iných frazeologických jednotiek, dotkol sa aj tautologických výrokov a aforizmov. V závere pripomenul, že v školskej praxi treba frazeológiu nevyhnutne spájať aj s vyučovaním literatúry.

Samostatný tematický okruh konferencie tvorili referáty týkajúce sa prekladu frazeologizmov zo slovenčiny do iných jazykov a naopak. Za zásadný teoretický príspevok v tejto oblasti pokladáme referát E. Sekaninovej *(Lexikografický a kontextový ekvivalent frazém)*, v ktorom načrtla isté teoretické zovšeobecnenia z oblasti teórie prekladu. Pokladáme za správne jej tvrdenie, že podstata prekladu spočíva v zjednotení dvoch aktov reči v rôznych jazykoch v jednom akte komunikácie. Toto základné tvrdenie konkretizovala z hľadiska teórie prekladu do dvoch rovín: do roviny langue (jazyka), kde ide o medzijazykovú systémovú konfrontáciu, a do roviny parole (reči), kde ide o medzijazykovú kontextovú konfrontáciu. Druhý typ konfrontácie je, prirodzene, podmienený konfrontáciou na rovine systému jazyka, t. j. v rovine langue. Množstvo príkladov z prekladu frazeologizmov z ruštiny do slovenčiny na základe rozličného stupňa ekvivalentnosti plne potvrdzuje východiskovú tézu a zároveň orientuje preklad na obsahovú, a nie formálnu stránku. M. Malíková sa zamerala na metodický aspekt prekladu frazeologizmov vo vyučovaní cudzích jazykov. Poukázala najmä na postupy a metódy pri vyučovaní frezologizmov s úplnou, čiastočnou a nulovou ekvivalenciou. Jej referát dopĺňal príspevok M. Užákovej o frazeológii v odbornom jazyku.

V závere treba hádam povedať, že nitrianska frazeologická konferencia neobišla bez povšimnutia ani ďalšie dôležité aspekty frazeológie — jej historické zaradenie (E. Krošláková, J. Skladaná), geografické a nárečové členenie (A. Habovštiak), didaktické aspekty (K. Habovštiaková), sociolingvistickú stratifikáciu (M. Čechová) a i.

Za najdôležitejšie pokladáme práve to, že všetky referáty boli podnetom na bohatú konštruktívnu diskusiu, ktorá jednoznačne ukázala, že v oblasti frazeológie jestvuje množstvo teoretických i praktických problémov, ktoré si zasluhujú pozornosť lingvistov.

Ondrej Hábovčík

Cenný príspevok k výročiu smrti Metoda

(BRENŠTEJN, S. B.: Konštantín-Filozof a Metod. Moskva, Izdateľstvo Moskovskogo universiteta 1984. 167 s.)

K 1100. výročiu smrti Metoda vyšla v ruštine vo vydavateľstve Moskovskej univerzity kniha známeho rusistu a slavistu S. B. Bernštejna *Konštantín-Filozof*

a Metod, ktorá je určená predovšetkým študentom filozofickej fakulty spomínanej univerzity. Kniha má podnadpis *Úvodné kapitoly z dejín slovenskej písomnosti.*

Autor v úvode sám naznačuje, že zo širokého komplexu cyrilometodovskej problematiky sa zameriava len na charakteristiku prameňov a na opis životnej púte Konštantína-Filozofa, Metoda a ich bezprostredných žiakov, pričom sa čiastočne dotýka aj iných otázok, no všetky tieto exkurzy podriaďuje základnej téme. Podľa toho aj obsah knihy tvoria štyri kapitoly.

V prvej z nich, *Pramene* (s. 6—36), je opis základných gréckych, staroslovienskych a latinských prameňov týkajúcich sa života a činnosti obidvoch slovanských učiteľov. Autor konštatuje (súhlasne s Iľjinským), že ohromné množstvo tejto literatúry tvorí grandióznu pyramídu. Veď len do r. 1934 obsahovala 3385 bibliografických položiek. Pravda, s tým súvisí aj náročnosť pri oddeľovaní „zlata historickej ceny od blahoslavených výmyslov" pri vedeckej analýze týchto textov. Vzhľadom na túto polaritu sa autor pokúsil o vyvážený interpretačný metatext, v ktorom nechýba ani kritické stanovisko k neskorším interpoláciám.

V najrozsiahlejšej kapitole *Život* (s. 37—127) sa S. B. Bernštejn sústreďuje jednak na rozbor životopisných údajov a jednak na dielo solúnskych bratov. Na viaceré otázky odpovedá precíznou argumentáciou. Napr. v súvislosti s pôsobením Metoda v byzantskej diplomatickej misii ku Chazarom, ktoré sa spomína v *Proložnom živote Metoda,* vychádza z predpokladu, že Metod dokonale ovládal slovanský jazyk. To podporuje skutočnosť, že pôsobil ako archont (správca, vojvodca) v byzantskej provincii, v ktorej žili Slovania, a tak nevyhnutne musel dobre poznať nielen ich mentalitu, obyčaje, ale aj jazyk, ktorým hovorili. S. B. Bernštejn túto mienku podporuje citátom zo *Života Metoda:* „Cyril prehovoril svojho brata Metoda, aby išiel s ním, lebo dobre ovládal slovanský jazyk." Dôkazom Metodovej orientovanosti v slovanskom jazyku je aj jeho prekladateľská činnosť z gréčtiny do slovanského jazyka.

S. B. Bernštejn vidí význam byzantskej misie nielen v tom, že prispela k upevneniu slovanskej cirkevnej terminológie, ktorá vlastne existovala už pred príchodom solúnskych bratov (jestvovali i preklady niektorých modlitieb a bežných náboženských textov), ale aj v širších súvislostiach; formovanie a presadenie slovanského spisovného jazyka malo veľký význam pre administratívu Veľkej Moravy, predovšetkým však pre cirkevné a civilné právo (na čom mal veľkú zásluhu sám Metod).

Ak sa bežne hovorí o Konštantínovi-Cyrilovi a Metodovi ako o dvojici nevídanej jednoty, pre čitateľa Bernštejnovej knižky zaujímavo vyznie charakteristika a zároveň porovnanie obidvoch bratov. O Konštantínovi sa tu hovorí ako o človeku ohromnej erudície v rozličných oblastiach vedy, o človeku nesporne obdarovanom darom poézie a talentom skvelého polemika. Jeho umenie žiť potvrdzujú mnohé víťazstvá nad ťažkými životnými položeniami a zároveň česť, s ktorou vždy vyšiel zo všetkých ťažkostí. Po Konštantínovej smrti nastala druhá etapa dejín slovanskej písomnosti, etapa plná zápasov, odriekania, neúspechov, v ktorej Konštantínova moc prešla na Metoda. Metod nemal obšírnu erudíciu, nemal ani talent skvelého polemika, no Konštantínovi sa vyrovnal vo všetkom inom. Jeho prednosti sa prejavili vo vydarených

administratívnych spôsoboch, o ktorých sa hovorí v mnohých prameňoch. Metod mal tvrdý a nezlomný charakter, bol smelý, neobyčajne pracovitý. Mal však i jednu prednosť pred Konštantínom. „Podľa všetkého, Metod ovládal slovanský jazyk lepšie ako jeho brat" (s. 105). To sa malo odraziť aj v prekladoch diel Konštantína-Filozofa z gréčtiny do tohto cieľového jazyka. S. B. Brenštejn s uznaním konštatuje, že Metod bol naozaj vynikajúci prekladateľ. Píše, že jeho slovanský text nikdy neodráža otrockú kópiu gréckeho prameňa, ale naopak, popri presnosti a obsahovej identite s originálom jedinečne vystihuje osobitosti slovanského literárneho jazyka, ktorý sa formoval dve desaťročia a právom sa nazýva vo vede *staroslovienský jazyk*. Autor tu vyzdvihuje, že najlepšie slovanské preklady v druhej polovici 9. storočia, ktoré vznikli na Veľkej Morave, sú Metodove preklady. Metod sa najmä v ostatných dvanástich rokoch života veľmi intenzívne venoval prekladaniu textov do staroslovienčiny, aby mohol dokončiť preklad Starého zákona, nomokánonu a kázní. V týchto rokoch ho v aktívnej pastoračnej činnosti mohli zastúpiť vtedy už skúsení učeníci. Pôsobenie Konštantína a Metoda sa rozhodne odrazilo aj vo vysokej úrovni kultúrneho života na Veľkej Morave. Nemalá je ich zásluha na priblížení veľkomoravskej vzdelanosti k vrcholnej tradícii gréckej a latinskej vzdelanosti v Európe. Dôkazom toho je fungovanie staroslovienčiny ako liturgického jazyka (uznaného aj Rímom), preklady biblie, vysoká a nezávislá cirkevná organizovanosť a rozvoj školstva a kultúry. Pravda, autor knihy objektívne ukazuje aj na niektoré negatívne javy sprevádzajúce tento rozmach. Napríklad o Svätoplukovi hovorí ako o hrubom a nevzdelanom človekovi, ktorý bol odporcom slovanskej liturgie. Príčinu vidí okrem iného v tom, že arcibiskup Metod odsudzoval jeho ľahktikársky spôsob života, čím sa vyostrili ich vzťahy, za týchto okolností rozhodne nie iba súkromné, keďže mali aj celospoločenský dosah. Svätopluk sa usiloval obmedziť Metodov vplyv iba na cirkevnú sféru, pričom mu nepriznával právo zasahovať do občianskeho a rodinného života.

V kapitole *Žiaci* (s. 128—144) sa konštatuje, že Konštantín a Metod vyškolili nemálo žiakov, z ktorých mnohí vniesli veľký vklad do dejín slovanskej kultúry a písomníctva. Počet učeníkov mal vzrásť v poslednej perióde Metodovej činnosti (roky 873—885). No o týchto učeníkoch vieme len málo, ba nepoznáme ani len všetky ich mená. Známe sú nám mená *Gorazd, Kliment, Naum, Angelár* a *Sáva*. Žiaľ o Gorazdovi, v ktorom Metod videl svojho nástupcu na poste arcibiskupa, ako aj o Angelárovi a Sávovi vieme pramálo. Preto sa autor v tejto kapitole sústreďuje najmä na činnosť Klimenta a Nauma. Spomedzi mladších učeníkov na prvom mieste spomína Konštantína Preslavského, ktorý r. 893 vytvoril cyrilské písmo (podľa Iljinského).

Prehľad historiografie cyrilometodovskej kultúrnej tradície sa opisuje v kapitole *Historiografia* (s. 145—187). V tejto oblasti pripisuje autor veľký význam práci popredných činiteľov ruskej pravoslávnej cirkvi 16. a 17. storočia, keďže ich práce pomáhajú objasniť napr. staršie historické texty. Významnú úlohu pripisuje moskovskému metropolitovi Makáriusovi (1482—1563) a metropolitovi Dimitrijovi Rostovskému (1651—1709). Vysoko oceňuje aj prácu „patriarchu slovanskej filológie" J. Dobrovského. Píše, že hoci mal k dispozícii len málo prameňov (v podstate západné pramene dostupné českému sla-

vistovi), podarilo sa mu vo veľkej miere oddeliť seriózne fakty zo života Konštantína a Metoda od výmyslov. V historiografickej state autor postupuje chronologicky a so zacielením na tých domácich a cudzích vedcov, ktorých príspevky majú väčší význam. Tak sa medzi vynikajúcimi slavistami, ktorí neboli iba filológmi, ale aj dobrými historikmi a už v medzivojnovom období sa stali známymi, spomína aj náš profesor Ján Stanislav. Táto perióda sa vyznačuje *osobitne živým záujmom o cyrilometodovskú* problematiku.

V publikácii *Konštantín-Filozof a Metod* sa zračia výdobytky svetovej i sovietskej slavistiky (ako o tom svedčí aj zoznam literatúry, v ktorom je okolo 70 ruských i cudzích autorov). Cenný na nej je špecifický autentický rusistický pohľad na vynikajúce dielo Metoda, jedného zo zakladateľov slovanského *písomníctva, ako aj polemický postoj k niektorým otázkam.* V našej informácii *sme chceli aspoň* stručne oboznámiť s knižkou nevšedného obsahu a vyjadriť aj želanie, aby si podobné knižky z dejín slovanského jazyka a kultúry Slovanov dobyli miesto aj medzi slovenskými publikáciami.

Jozef Pavlovič

SPYTOVALI STE SA

Hodnotné alebo hodnotové druhy polotovarov? — B. G. z Bratislavy sa spytuje: „V istej predajni polotovarov som čítal tento oznam: *Predávame hodnotové druhy polotovarov.* Zaujímalo by ma, či je slovo *hodnotový* v spojení *hodnotové druhy polotovarov* vhodné z jazykového hľadiska."

Prídavné meno *hodnotový* je utvorené od podstatného mena *hodnota.* Slovo *hodnota* má niekoľko významov. Označuje sa ním „cena veci vyjadrená v peniazoch" *(hodnota majetku, hodnota určená odhadom)* alebo „význam, dôležitosť, možnosť, úžitkovosť" *(umelecká hodnota, technická hodnota, výživná hodnota).* Slovo *hodnota* je aj termín v matematike *(hromadná hodnota, hodnota reálneho čísla, hodnota vektorovej funkcie)* a v ekonómii *(zákon hodnoty, trhová hodnota, spoločenská hodnota).* Od slova *hodnota* nemáme iba prídavné meno *hodnotový,* ale aj *hodnotný.* Tieto prídavné mená však nemajú ten istý význam, preto ich nemožno navzájom ľubovoľne zamieňať. Prídavné meno *hodnotný je utvorené príponou -ný a je to vlastnostné prídavné meno,* ktoré obsahuje aj prvok hodnotenia; má význam „majúci hodnotu, dobrý, dobrej akosti, kvalitný, cenný" a je bežné napr. v spojeniach *hodnotný program, hodnotný výrobok, hodnotné dielo,* ale takisto aj v spojení *hodnotný polotovar* čiže kvalitný. Prídavné meno *hodnotový* je utvorené príponou *-ový* a je to vzťahové prídavné meno s významom „vzťahujúci sa na hodnotu, týkajúci sa hodnoty". Prídavné meno *hodnotový* je bežné napr. v spojeniach *hodnotová analýza* (čiže analýza hodnoty, významu), *hodnotový ukazovateľ* (t. j. ukazovateľ hodnoty, dôležitosti).

Záver: Nášho čitateľa, ktorý sa zastavil nad spojením *hodnotové druhy polotovarov,* jazykový cit nesklamal. Slovné spojenie *hodnotové druhy polotovarov* s významom „dobré, kvalitné polotovary" neobstojí. Tu sa žiada použiť prídavné meno *hodnotný* vo význame „dobrý, kvalitný". Nápis v predajni mal teda vyzerať takto: *Predávame hodnotné druhy polotovarov.*

Katarína Hegerová

KULTÚRA SLOVA, časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV. Ročník *19*, 1985, č. 7. VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. Hlavný redaktor PhDr. Ján Kačala, DrSc. Grafická úprava Oto Takáč. Technická redaktorka Marta Michalíková. Vychádza desaťkrát ročne. Ročné predplatné Kčs 30,—, jednotlivé čísla Kčs 3,—. Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma PNS — ÚED Bratislava, ale aj každá pošta a doručovateľ. Objednávky do zahraničia vybavuje PNS — Ústredná expedícia a dovoz tlače, *Gottwaldovo nám. 6*, 817 59 Bratislava. Vytlačili TSNP Martin, závod Ružomberok v júni 1985. Registr. zn. F-7050.

Distributed in the Socialist countries by SLOVART Ltd., Leningradská 11, Bratislava, Czechoslovakia. Distributed in West Germany and West Berlin by KUBON UND SAGNER, D-8000 *München* 34, Postfach 68, Bundesrepublik Deutschland. For all other countries distributions rights are held by JOHN BENJAMINS, B. V., Periodical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA Amsterdam, Holland.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1985

Cena Kčs 3,—